

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Na cestě k austroslavismu

On Journey Towards the Austro-Slavism

Bakalářská diplomová práce

Věra Pospíšilová

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci

ve sdělovacích prostředcích

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vraiová, PhD.

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením
Mgr. Jany Vrajové, Ph.D., a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Janě Vrajové, Ph.D., za všechny drahocenné rady týkající se pramenů a obsahu, všechen čas strávený nad touto bakalářskou prací a vstřícnost při konzultacích.

OBSAH

ÚVOD	5
1. KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ V LITERÁRNĚ-HISTORICKÉM KONTEXTU	6
1.1 DOBOVÁ RECEPCE KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO	6
1.1.1 NEKROLOGY	10
1.2 PROMĚNY NAZÍRÁNÍ NA KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO OD 2. POLOVINY 19. STOLETÍ PO SOUČASNOST	10
1.2.1 DRUHÝ ŽIVOT KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO BEZPROSTŘEDNĚ PO JEHO SMRTI	10
1.2.2 KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ A JEHO POZICE V LITERÁRNĚ-HISTORICKÉM BĚDÁNÍ BĚHEM 20. STOLETÍ	13
1.2.3 DRUHÝ ŽIVOT KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO BĚHEM 21. STOLETÍ.....	17
2. NÁRODNÍ OBROZENÍ	19
2.1 ZAŘAZENÍ KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO DO NÁRODNÍHO OBROZENÍ	21
3. KOLLÁRŮV PANSLAVISMUS	23
4. HAVLÍČKOVA CESTA K AUSTROSLAVISMU	26
4.1 STUDENTSKÁ LÉTA (1831–1842)	26
4.2 RUSKÁ ZKUŠENOST (1843–1844)	31
4.3 PUBLICISTICKÁ ČINNOST KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO (1845–1851) ..	34
4.3.1 REDAKTOR PRAŽSKÝCH NOVIN (1. 1. 1846 – 4. 4. 1848).....	37
4.3.2 REDAKTOR NÁRODNÍCH NOVIN (5. 4. 1848 – 19. 1. 1850).....	43
4.3.3 REDAKTOR SLOVANA (8. 5. 1850 – 14. 8. 1851)	49
4.3.3.1 EPIŠTOLY KUTNOHORSKÉ	56
4.4 HAVLÍČKOVA BRIXENSKÁ KONFINACE (16. 12. 1851 – 6. 5. 1855)	57
ZÁVĚR	61
ANOTACE	63
RESUMÉ	64
BIBLIOGRAFIE	65

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce bude chronologicky zmapovat myšlenkový vývoj Karla Havlíčka Borovského (1821–1856), který v době národního obrození působil jako básník a publicista. Ačkoliv tvořil básně již během gymnazijních studií, do literárního prostředí vešel publikací *První zkoušky z československého jazyka v Moskvě* (1843).¹ Interpretace Havlíčkovy osobnosti se v průběhu jeho druhého života významně lišily – každá časová etapa vyzdvihovala jinou tvorbu a jiný Havlíčkův názorový vývoj.

Tuto bakalářskou práci jsme rozčlenili do čtyř kapitol: První kapitola se věnuje obrazu Havlíčka v dobovou recepci, odborných studií a syntetických pracích a vyhodnotili jsme, na co se literární historici v Havlíčkově díle a životě nejvíce zaměřovali. Rovněž jsme odůvodnili, z jakých příčin tomu tak bylo.

V následující kapitole se soustředíme na národní obrození a Havlíčkovu roli v něm. Názorně jsme stanovili etapy národního obrození dle Novákova bádání v *Přehledných dějinách literatury české od nejstarších dob až po naše dny* (1936)² a představili si, čím se charakterizovaly. Dále jsme provedli zařazení Havlíčka do jedné z etap, v níž jeho pozice byla klíčová a nejrelevantnější.

Třetí kapitolou jsme připomněli myšlenku slovanské vzájemnosti formulovanou Jánem Kollárem, tedy panslavismu. Objasnili jsme myšlenkový vliv Johanna Herdera na Kollára, bez něhož by myšlenka nebyla utvořena. Současně jsme proti panslavismu postavili koncepci austroslavismu, politického programu, založeného Františkem Palackým na základě Havlíčkova smýšlení.

V poslední kapitole shrnujeme všechny Havlíčkovy názorové přerody, a to od studentských let do ukončení jeho konfinace (1831–1855), kdy stěžejní začínaly rokem 1838. Snažili jsme se postihnout všechny postoje vyskytující se v korespondenci a publicistické i literární tvorbě, přičemž jsme provedli následnou interpretaci všech použitých pramenů k hodnotnějšímu určení Havlíčkova přesvědčení v různých časových obdobích.

¹ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knižnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 403. ISBN 978-80-88183-14-3.

² NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 218.

1. KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ V LITERÁRNĚ-HISTORICKÉM KONTEXTU

V této kapitole se budeme věnovat vybraným dobovým ohlasům a syntetickým pracím, přičemž se zaměříme na to, jak bylo literárními vědci nahlíženo na osobnost Karla Havlíčka Borovského v literárně-historickém kontextu. Musíme podotknout, že Havlíčkova pozice literáta byla v širším časovém rozmezí různorodá, poněvadž každá generace zvýznamňovala jiné Havlíčkovo literární období, tudíž jeho vnímání vždy prezentovalo pouze určitou životní etapu.

1.1 DOBOVÁ RECEPCE KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO

Havlíček vydal kritickou recenzi na *Posledního Čecha*³ roku 1845, v níž poprvé konceptualizoval svou představu o vhodném formátu kritiky.⁴ Odsoudil na *Posledním Čechovi* téměř vše: Zprvu se zaměřil na nesrovnalosti nacházející se při popisech české aristokracie. Havlíček tvrdil, že Tyl zde nezdařeně používal francouzské fráze a stylizoval aristokraty do podoby vlastenců – „... deklamacemi o vlastenectví, kterému aristokrati, jsouce vychováni v rozličných národnostech, ani hrubě nerozumí.“⁵ Dále Havlíček navazoval na vlastenectví, tentokrát však na české vlastence a stavěl se proti těm, co tuto myšlenku bez rozmyslu hlásali a nijak se veřejně nečinili.

Vyčítal Tylovi i nedůslednosti obsažené v ději, jako byl prostor příběhu, nekvalitně zpracovaná předznamenání a chybné užití mnohých adjektiv, která měla sloužit k ozvláštňení. Poslední výtkou se věnoval Pedrazzimu, o němž napsal: „A nyní přicházíme k Petráčkovi, k nejmizernější a nejprotivnější figuře celé novelly. [...] Patrně jest, že chtěl T. Pedrazziho vykresliti co obstojný neb snad i pěkný, ba i humorný charakter. Trocha vynucených žvatlavých vtípů, žamputářství, ironické a urážlivé vtípky [...] to všechno není humor.“⁶ Na závěr Havlíček upozornil, že Tyl si své vlastní dílo nedostatečně prostudoval, poněvadž zaměnil postavu Ladislava s Vavřincem. Havlíček se pod články podepsal

³ *Poslední Čech* (1844) byla novela od literáta a vlastence Josefa Kajetána Tyla. Původně byl vydáván časopisecky již v roce 1843.

⁴ Využívá v nich principů, které později sepsal do článku *Kapitola o kritice* (1846). Základní zásady říkaly, že každý kritik by měl mít svůj postoj podložený, že kritické soudy by neměly být pouze pozitivního rázu a že kritikem může být kdokoli v nezhledě na jeho povolání.

⁵ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a QUIS, Ladislav, ed. *Kritiky: divadlo, literatura, Slováci, polemika, školství, různé*. V Praze: Jan Laichter, 1908. 4 sv. (284 s., obr. příl.). Čeští spisovatelé XIX. století; seš. 187/188, 191/192, 199/200, 203/205. Spisy Karla Havlíčka; sv. 3, s. 25.

⁶ Tamtéž, s. 29.

pod pseudonymem Havel Borovský a kritiku vydal v *České včele* (rozděleno na dvě části; 1. 7. a 4. 7. 1845).

Tyl reagoval na Havlíčkovu kritiku v *Květech* 8. 7. 1845 a označil jeho kritiku za „vzor jedovaté hryzavosti, naduté jednostrannosti a potměšilé převrácenosti“.⁷ Zároveň podotýkal, že se Havlíček za svůj názor nepostavil vlastním jménem: „Komponista jeho je jakýsi Havlíček, nebo jak se raději podepisuje: Havel Borovský.“⁸ Nelze opomenout finální narážku na Havlíčka, v níž Tyl připomněl, že šlo o neznámého kritika, který se zatím neetabloval na literární scéně: „Mnohý se bude snad po literatuře ohlížet a ptát: Kdo je to? – Na to musím rameny pokrčit [...]“.⁹

Havlíček rovněž odpověděl a vydal opět v *České včele* na pokračování článek *Odpověď p. Havlu Borovskému na jeho kritiku Posledního Čecha*.¹⁰ První část věnoval fiktivnímu sepsání odpovědi Tyla, v kterou Havlíček doufal. Avšak takto koncipována nebyla, tudíž o ní vyjádřil, že „aspoň chytře odpověditi má, aby nesoudní v estetice čtenáři třeba jen z lidské outrpnosti na jeho straně zůstali. Takto ale i moje kritika ve ‚Včele‘ i jeho odpověď ve ‚Květech‘ obě proti tomu svědčí: moje kritika dokázala, že neuměl napsat dobrou novelu, a jeho odpověď dokázala, že umí vyvádět hrubé kousky. [...] sám předvedl hádku literární na pole osobností, hrubostí a nadávek, a přesvědčil mne pevně, že o slušnosti a dobrém vychování málo ví [...]“.¹¹ Havlíček dále vytýkal Tylovi, že nejprve započal svou odpověď sebechválou. V závěru druhé části připomněl, že by vlastenci neměli každé dílo sepsané v českém jazyku označovat za cenné: „Má být každý Čech proto, že je Čechem, zavázán držeti špatné spisy za dobré?“¹²

Tehdy se vlastenecká obec rozdělila na dva tábory: tylovce a havlíčkovce. Mezi Tylovými příznivci se nacházeli literáti jako Božena Němcová s manželem Josefem Němcem či Josef Václav Frič, zatímco s Havlíčkovými slovy se ztotožňoval jeho budoucí přítel, František Palacký.¹³

Karel Havlíček Borovský byl redaktorem *Pražských novin* v letech 1846–1848. V prvním roku působení napsal stať *Slovan a Čech* (15. 2. – 12. 3. 1846), v níž vyložil

⁷ *Květy*. 8. 7. 1845, 12(81), s. 323. ISSN n0217.

⁸ Tamtéž, s. 323.

⁹ Tamtéž, s. 323.

¹⁰ Publikováno v *České včele* 15. a 18. 7. 1845.

¹¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a QUIS, Ladislav, ed. *Kritiky: divadlo, literatura, Slováci, polemika, školství, různé*. V Praze: Jan Laichter, 1908. 4 sv. (284 s., obr. příl.). Čeští spisovatelé XIX. století; seš. 187/188, 191/192, 199/200, 203/205. Spisy Karla Havlíčka; sv. 3, s. 35.

¹² Tamtéž, s. 38.

¹³ JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1934. sv. 2, s. 948.

problematiku Kollárova panslavismu. Tato stať opět vytvořila napjaté ovzduší ve vlasteneckých kruzích a značně negativně se vůči ní vyjadřoval Jakub Malý ve *Květech*.¹⁴

Malý v první části (č. 41) deklaroval, že v obsahu byla „neodpustitelná lehkovážnost, drzá opovážlivost, nevědomost a nešetrnost obecnstva“.¹⁵ Několikrát uvedl Havlíčkovu popírání pravdy („[...] bojuje proti té myšlence, tedy bojuje zoumyslně proti pravdě,“ a „[...] tedy sobě pan Borovský patrně odporuje.“),¹⁶ protestoval proti tomu, že se Havlíček necítil být Slovanem („Jak jsme svrchu pověděli, každý osvícený Čech, Moravan, Slovák a Slezan nazývá se i nazýval vždy Slovanem – k nevzdělančům se idea Slovanstva nedostala –; tedy větší část našich osvícenců jsou – nevědomci.“)¹⁷ a vyčítal Havlíčkovu apatii k Polákům, vůči nimž se stavil.

Pokračoval v reflexi v následujícím čísle – neakceptoval Havlíčkovu rozdělení Slovanstva do čtyř skupin (Rusové, Poláci, Ilyrové a Češi). Nesouhlasil ani s prohlášením, že „komu kdy napadlo mluvit o národu *románském* neb *germánském*? Komu napadlo jmenovati Vlacha bratrem Španěle a Francouze aneb Angličana s Němcem [...]“.¹⁸ Vyhradil se vůči označení *národ germánský* a tvrdil, že Havlíček zaměnil v tomto případě národ za kmen: „Co se však stejného původu Němců, Holanďanů a Skandinávců i ocenění společných jejich památek týká, to u všech stejného uznání nalézají, a všichni počítají se ku kmenu (nikoli pak národu, jak se pan Borovský vyjadřuje) germánskému.“¹⁹ Doslovem dodal, že „jméno Slovan nikoli není jméno pouze zeměpisné a vědecké, nýbrž jméno ovšem srdečné, jméno sympatie, jméno bratrstva“.²⁰

Jakub Malý se zaměřil v čísle 43 na Havlíčkovu pojetí vzájemnosti, jež by podle něj bylo možné pouze mezi Čechy a Ilyry. Malý oponoval, proč by tedy dle Havlíčka měli Češi znát ruské a polské literatury, pakliže odmítal slovanskou vzájemnost.²¹ V čísle 45 se sarkasticky vyhradil vůči Havlíčkovu přesvědčení o neznalosti českého jazyka ze strany úřednictva: „Pan Borovský je tedy toho mínění, že řečení pánové proto univerzitní

¹⁴ Jakub Malý sdělil svůj názor na *Slovana a Čecha* v šesti číslech *Květu* (č. 41, 42, 43, 45, 48 a 50). Podepsoval se jako J. B. Malý (iniciála B. znamenala Budislav).

¹⁵ *Květy*. 7. 4. 1846, **13**(41), s. 163. ISSN n0217.

¹⁶ Tamtéž, s. 163.

¹⁷ Tamtéž, s. 163.

¹⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 57.

¹⁹ *Květy*. 9. 4. 1846, **13**(42), s. 167. ISSN n0217.

²⁰ Tamtéž, s. 167.

²¹ *Květy*. 11. 4. 1846, **13**(43), s. 171. ISSN n0217.

běh nedokončují, aby se vyhnuli českému jazyku. [...] jsme upřímně povděční panu Borovskému, že takové nedovolené obcházení zákonů veřejně odkryl.“²²

Poslední dvě pokračování se v *Květech* soustředila na Havlíčkovu nenávist k Polákům a Rusům, Malý jej dokonce označil za „apoštola nenávisti“.²³ Rovněž odporoval Havlíčkovým závěrečným slovům („Zkrátka s hrdostí národní řeknu: ‚Já jsem Čech‘, ale nikdy: ‚Já jsem Slovan.‘ Kdykoliv nazvu se Slovanem, učiním to vždy jenom ve smyslu učeném [...].“)²⁴ a polemizoval s nimi otázkou: „Zdaliž nejsou slova tato kydání hany na svůj národ?“²⁵ A celou svou stať ukončil prohlášením, „že jsem krví, **duší** Slovan, / že jsem srdcem, duchem Čech!“²⁶

Havlíček odpověděl Malému v *Pražských novinách* (3. 5. 1846) a rovněž jako Tylovi mu vytýkal, že se vyjadřoval hrubě a že doufal v kritiku od někoho „zdvořilejšího“.²⁷ Nevyhovovala mu podoba argumentace Malého, protože nebyla nikterak založena na důkazech, spíše na překrucování skutečností. Dále zmínil zřejmou nevraživost mezi *Květy* a *Pražskými novinami* s *Českou včelou*, kvůli níž nejspíše tato stať vznikla. Finálními slovy poskytl svůj postoj k situaci: Za svými články si nadále bude stát, a pokud bude nutno, své názory hlouběji osvětlí.²⁸

Malý setrval jako jeho protivník i během Havlíčkova nuceného pobytu v Brixenu. Negativně se o něm vyjádřil ve stati *Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby* (*Časopis českého museum*, 1852). Vyčítal Havlíčkovi jeho rozptýlenost a nestálost názorů v roce 1848: „[...] neuměl pevně ustanoviti se na jistém nezvratném směru, aniž kdy sobě svědom byl té míry svobody, pro jakou bojovati má.“²⁹ Neuznával ani Havlíčkův humor, poněvadž kvůli němu ztrácel na důstojnosti, a domníval se, že proto se jeho publikum obrátilo k *Večerním listům*.³⁰ Následná Havlíčkova internace nepřekvapila Malého, konstatoval o ní: „Co znatelé povahy jeho předzvíдали, stalo se. [...] dočista zapomněl i na to, že ne každá pravda hodí se pro každého a pro každý čas. Osud Slovana i politování hodného redaktora jeho jest známý.“³¹

²² *Květy*. 16. 4. 1846, **13**(45), s. 179. ISSN n0217.

²³ *Květy*. 23. 4. 1846, **13**(48), s. 191. ISSN n0217.

²⁴ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 81.

²⁵ *Květy*. 28. 4. 1846, **13**(50), s. 199. ISSN n0217.

²⁶ Tamtéž, s. 199.

²⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 87.

²⁸ Tamtéž, s. 87.

²⁹ *Časopis českého museum*. Praha: Knihkupectví J. G. Calve, 1852, **26**(3), s. 87. ISSN 0862-7282.

³⁰ Tamtéž, s. 88.

³¹ Tamtéž, s. 88.

1.1.1 NEKROLOGY

První recepce po Havlíčkově smrti byla zachycena prostřednictvím nekrologů. Nekrolog je literární žánr, jehož účelem je informovat o úmrtí osoby a je běžně publikován v médiích. V této podkapitole jsme mimořádně pracovali s nekrology, které Antonín Hajn uvedl ve studii *Národ o Havlíčkovi* (1936).³² Nepracovali jsme s nekrology v *Lexikonu české literatury*, poněvadž nebyly dostupné.

V *Pražských novinách*, které Havlíček redigoval a v nichž publikoval v letech 1846–1848, se s ním loučili jako s mladým hrdinou zesnulým v kruhu milovaných.³³ Jeho památku uctili například v *Lumíru* či v *Bohemii*, mimo jiné se informace o jeho smrti objevila i v německých médiích. Německý tisk, *Anzeiger au sem südlichen Böhmen*,³⁴ o této skutečnosti informoval 2. 8. 1856 a v otištěném nekrologu litoval českého národa ze ztráty tak významného literáta: „Česká literatura ztratila v něm muže první velikosti.“³⁵

1.2 PROMĚNY NAZÍRÁNÍ NA KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO OD 2. POLOVINY 19. STOLETÍ PO SOUČASNOST

V následující kapitole se zaměříme na druhý život Karla Havlíčka Borovského od 2. poloviny 19. století po současnost. Kapitola je strukturována do tří podkapitol, v nichž jsou analyzovány odborné studie a syntetické práce.

1.2.1 DRUHÝ ŽIVOT KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO BEZPROSTŘEDNĚ PO JEHO SMRTI

Podkapitola se bude zabývat tak zvaným druhým životem Karla Havlíčka Borovského, který se začal utvářet těsně po jeho smrti, přičemž budeme pracovat s korespondencí a studii vzniklými mezi lety 1856–1900. V tomto časovém období byl Havlíček nejčastěji interpretován skrze obraz mučedníka.

Havlíček byl výrazně reflektován Boženou Němcovou v její korespondenci týkající se Havlíčkova pohřbu uskutečněného 1. 8. 1856. Němcová mohla za prvotní utvoření mučednického kultu,³⁶ na nějž bylo později navazováno mladočechy. Například Němcová v dopise z 2. 8. 1856 zmiňovala události, díky nimž mohla následující generace zdůraznit, že Havlíček byl velkým národním hrdinou a mučedníkem, jehož oběť nelze brát lehce:

³² Hajn toto dílo sepsal ku výročí 80 let od Havlíčkova zesnutí.

³³ HAJN, Antonín. *Národ o Havlíčkovi*. Praha: Havlíčkův fond Jednoty československých novinářů, 1936, s. 105.

³⁴ V překladu *Noviny z jižních Čech*.

³⁵ Tamtéž, s. 106.

³⁶ Podobně taktéž popisoval pohřeb literát Josef Václav Frič.

„Ba, to je náš svatý mučedník, dobře má na rakvi mučednickou korunu!“ – „I to není mučednická koruna, to znamená, že byl také spisovatel, básník!“ – „No, no, vždyť je dobře, však oni to nebudou na nos nikomu malovat, to je mučednická koruna!“ – „Tu mu dala jedna paní.“ – Ohlédla jsem se, kdo to mluvil, ale byla to neznámá tvář; to šlak ví, že není možná čeho skrýt.“³⁷

Před první havlíčkovskou monografií se v tisku objevily rozmanité stati mladočechů, kteří aktivně využívali Havlíčkovy osobnosti, aby prosadili svůj program. Hlavním iniciátorem byl Karel Sabina.³⁸ Vlivem mladočechů docházelo k dotvoření obrazu Havlíčka jako mučedníka-revolucionáře.³⁹

Třebaže bývalý spolužák Havlíčka, Václav Zelený, začal na počátku 70. let 19. století o něm sepsovat monografii, náhlá smrt neumožnila Zelenému ji dokončit, jak se dozvídáme v monografii Karla Tůmy nazvané *Karel Havlíček Borovský: Nejslavnější publicista národa českého* (1885).⁴⁰ Tůmova monografie se proto považuje za první. Autor byl hluboce pobouřen tím, že se kromě Zeleného nikdo nepokusil vytvořit komplexní Havlíčkův životopis, jímž by se mohly zaznamenat všechny jeho kroky, pomocí nichž národní cítění rostlo: „Níc méně mohlo se doufat, že některý z bývalých přátel a spoluzápasníkův Havlíčkových, jichž kruh ovšem jest valně prořidlý, ujme se ostaveného důležitého díla již z piety k památce druha tak slavného, aneb přispěje aspoň svými memoiry k úplnému poznání charakteru i ducha tak neobyčejného. Ale ni toho jsme se nedočkali. Prošlo opět plné desítiletí a nikdo nepodnikl práce záslužné. Ba ani ku vydání politických spisů Havlíčkových podnes nedošlo.“⁴¹

Již v úvodních pasážích Tůma představil svůj osobní postoj k němu – Havlíček byl v Tůmových očích nezkrotný bojovník za pravdu, spravedlnost, rovnost, svobodu a národ. Zhusta používal těchto slov a slovních spojení k popisu Havlíčka: harcovník, náš Havlíček, husita, mučedník a bojovník.⁴² Tůma přirovnával Havlíčka například k Achillovi, orlovi či lvovi, kteří sloužili k nepřímému popisu charakteru Havlíčka – kupříkladu jeho statečnost

³⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Dobří lidé. Výbor z díla*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951. s. 544.

³⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 18.

³⁹ Mohli jsme si v 60. letech 19. století všimnout populární písně *Hrobky Havlíčkovy*, za jejíhož autora se považoval František Hais. (*Věstník bibliografický: časopis pro literaturu, hudbu a umění*. Praha: Fr.A. Urbánek, 12. 09.1870, 2(8), s. 145.)

⁴⁰ Ačkoliv rok vydání Tůmova díla byl 1885, úvodní kapitolu spisovatel datoval rokem 1883.

⁴¹ TŮMA, Karel. *Karel Havlíček Borovský: nejslavnější publicista českého národa. 2.,* laciné vyd. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví Karla Šolce, 1885, s. 6.

⁴² Tato charakteristika se objevila v celé monografii nespočetněkrát, přičemž slovní spojení náš Havlíček bylo ze všech nejčastější.

vystihl pomocí mytické postavy Atlanta, když vyličil Havlíčkův enormní splín po zjištění, že mu zemřel otec 14 dní před příchodem do své domoviny z Ruska.⁴³ Činil tak, neboť chtěl poukázat na to, že Havlíčkova láska k otci a láska k bližním byla hluboká a bezpodmínečná. Celé autorovo dílo se neslo v duchu adorace Havlíčka, jehož kroky, postoje a tvorba byly vytříbené i oprávněné, a zároveň vše dělal jedině pro blaho Čechů. Dle Tůmy ničím nemohl pochybit – vypožorovali jsme výrazné heroizování a idealizování Havlíčkova charakteru.

Ke čtyřicetiletému výročí vydal Augustin Žalud studii *Karla Havlíčka život, působení a význam* (1896), přičemž v následující kapitole (1.2.2) jsme pracovali i s jeho přepracovanou verzí z roku 1906, která byla obohacena o nové poznatky. V kapitole *Povaha Havlíčkova* Žalud důsledně zvýrazňoval slova, která si s ním spojoval a podle nichž vykládal Havlíčkovu povahu. K těmto slovům patří: samostatnost, neodvislost, ostrost v úsudku, bezohlednost v jeho pronášení, láska, láska dělná, obětavost, píle, vytrvalost, opravdovost, pracovitost, ale ne z důvodu zisku či popularity, reálnost, minimální kompromis, důslednost, odvaha, nadvláda rozumu.⁴⁴ Žaludova interpretace Havlíčka zobrazovala jako člověka, jenž stavěl své postoje na zdravém rozumu, odvážně je prosazoval, dělal vše úhledně a jehož život byl úzce propojen s náboženstvím, z kteréhož získal své mravní zásady. Modelace do vlastence-mučedníka však byla též provedena, ovšem v mírnějším podání než u Tůmy. Kategorizoval ho ale jako „prvého představitele životného realismu“⁴⁵ a v kapitole *Politický program* rovněž akcentoval Havlíčkovu politické působení.

Téhož roku vydal Tomáš Garrigue Masaryk odbornou studii *Karel Havlíček: snahy a tužby politického probuzení*. Podle Masaryka se propisoval do všech Havlíčkových rozhodnutí politický realismus. Citoval kritický článek *Panu profesorovi Janu Kollárovi (Slovan, 23. 10. 1850)*: „Pan Kollár tedy patrně nejen sám ve svém srdci drží sebe, nýbrž i veřejně vyhlašuje za čest a štěstí českého národu: neboť od té doby, co jsem si dovilil jednu stranu proti panu Kollárovi napsati, přestal jsem být ‚nadějeplnou hlavou,‘ jsem navěky ztracen pro čest a štěstí národu, jsem na bludné cestě a jako z pekla není odtud žádné vykoupění.“⁴⁶ V tomto článku zdůraznil Havlíčkův odklon od vlasteneckého romantismu: „Malý po starovlastenecku myslí, že je to – sprosté. Není. Tak vypadá sebevědomý, mužný

⁴³ TŮMA, Karel. Karel Havlíček Borovský: nejslavnější publicista českého národa. 2., laciné vyd. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví Karla Šolce, 1885, s. 88.

⁴⁴ ŽALUD, Augustin. *Karla Havlíčka život, působení a význam*. Praha: Studentský sborník strany neodvislé, 1896, s. 31–34.

⁴⁵ Tamtéž, s. 38.

⁴⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 361.

a celý boj proti autoritářské zastaralosti. Havlíčkovi *protivilo se romantické citlivůstkářství* a citlivůstkářské slovíčkářství.⁴⁷ Masarykova interpretace osobnosti Havlíčka byla úzce spjata se zásadami realistické politiky: Masarykův Havlíček si zakládal na rozumu, smýšlel centralisticky a hleděl na svět pozitivisticky.⁴⁸

1.2.2 KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ A JEHO POZICE V LITERÁRNĚ-HISTORICKÉM BĚHÉM 20. STOLETÍ

Ve 20. století literární badatelé prosazovali barvitě a mnohdy i protichůdné kategorizace Havlíčka. Na počátku století byl vyobrazován jako liberál-demokrat,⁴⁹ jemuž se přičila rakouská nadvláda, poněvadž tehdy Havlíček sloužil intelektuálům jako symbol snah pro založení samostatného státu Čechů a Slováků. Studie o Havlíčkovi ve výrazně nižší míře vznikaly po založení Československé republiky.⁵⁰ Popularitu si opět získal u levicově smýšlejících literárních historiků, v jeho obrazu podtrhli rysy revolucionáře a takto o něm psali především mezi 40. až 60. léty. V poslední čtvrtině 20. století se upouštělo od zájmu o Havlíčkovu publicistickou tvorbu a rostl zájem o jeho tvorbu literární. Zároveň bylo patrné úsilí o odstranění ideologického zabarvení z předchozích let.

Augustin Žalud sepsal roku 1906 přepracované vydání *Karla Havlíčka život, působení a význam*. Studie byla vydána k 50. výročí smrti Havlíčka a byla přepracována proto, že Žalud chtěl, aby byla více realistická a podložená větším množstvím zdrojů.⁵¹ První verze čerpala především z monografie Karla Tůmy, která obsahovala ideologii mladočechů – Žalud tuto monografii označil za „stranickou“⁵² a primárním zdrojem mu již nadále nebyla. Havlíček byl v novém vydání prezentován jako muž, jehož význam byl literárně-historicky zásadní kvůli prosazování liberalismu, který koexistoval společně s jeho náboženským cítěním i přes náboženskou krizi za studií.

Na toto přemýšlení o Havlíčkovi navázal Emanuel Chalupný svou monografií *Havlíčková osobnost, její ovzduší a kořeny* (1916). Chalupný však o něm uvažoval v poněkud širším pojetí a snažil se poukázat na provázanost jeho myšlenek s dobovým klimatem.

⁴⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: snahy a tužby politického probuzení*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1896, s. 226.

⁴⁸ Na Masarykovu interpretaci navazovali literární vědci v 1. pětině 20. století, mimo jiné i Masaryk sám.

⁴⁹ Havlíček přešel ze zobrazení mučedníka-bojovníka na vůdce, jehož zásluhy mnohokrát zveličovali až do enormních výšin. (HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 19.)

⁵⁰ V tomto období (20.–30. léta) vycházely především studie ku výročí smrti Havlíčka.

⁵¹ ŽALUD, Augustin. *Karla Havlíčka život, působení a význam*. V Praze: E. Beaufort, 1906, s. 3.

⁵² Svou chybu vysvětlil tím, že v tehdejší době pokaždé sloužila jako primární pramen, bez něhož nikdo nepsal.

Charakterizoval Havlíčkovu osobnost pomocí vlivů, které dělil na dva protipóly: vrozené⁵³ (podnícené předky a rodiči) a získané⁵⁴ (tedy vše, co jej ovlivňovalo během dětství a vzdělání, a přidával k nim i styky s lidmi). Vnímali jsme, že Chalupný jako první pracoval s Havlíčkem jako s osobností procházející neustálým vývojem. Segmentoval Havlíčkův život do dvou období: „teologického a metafyzicko-pozitivního“.⁵⁵ První podle něj trvalo až do Havlíčkovy krize náboženství, to je do roku 1841.⁵⁶ Havlíček v očích Chalupného se neustále vyvíjel, až v poslední fázi svého života přimknul k empirickému poznání světa, a to se projevilo inklinací k liberalismu.

Havlíčková všestrannost byla také zdůrazněna v *Přehledných dějinách literatury české od nejstarších dob až po naše dny* (1936).⁵⁷ od Arne Nováka. Novák věnoval v *Přehledu* podkapitolu Havlíčkovi – *Karel Havlíček a české novinářství*, v níž nebyl zdůrazněn pouze jako publicista, ale též jako literát. Žurnalistická a literární tvorba byla specifikována pomocí těchto slovních spojení: „vnitřní pravdivost, silná mužná a odhodlaná osobnost, osvícenský názor, břitký vtip, jenž se neleká drsnosti, ba neomalenosti, přirozená duchaplnost, prostota výrazu a lidovosti slohu.“⁵⁸ Havlíček v *Přehledu* nadále reprezentoval muže, jehož zásady se ztotožňovaly s liberalismem.

Jaromír Bělič se domníval, že Havlíček byl oportunist, jehož smýšlení bylo podmíněno situacemi, v nichž se právě vyskytoval,⁵⁹ a tento typ interpretace předložil ve studii *Havlíček a Slované: ideografická studie* (1940). Zprvu označil jeho postoje za slovan-
ský mesianismus, jenž se v následujících letech přetvořil díky stykům s Poláky a fascinací Mickiewiczem na polský mesianismus věštecký. Od něj se návštěvou Polska odklonil a s ohledem na počáteční nadšení při pobytu v Rusku výrazně lpěl na slavjanofilství. Tato fáze se vystříдалa s koncepcí austroslavismu, jež byla ovlivněna ilyrismem, neboť byl empatický k jižním Slovanům a k jejich situaci. V čem se Běličův výčet Havlíčkova myšlení lišil od ostatních, bylo, že poslední etapu života Havlíčka spojoval s panslavistickými podtóny a mírným návratem k polskému mesianismu, avšak filozofického charakteru.⁶⁰

⁵³ CHALUPNÝ, Emanuel. *Havlíčková osobnost, její ovzduší a kořeny*. Praha: Český čtenář, 1916, s. 11.

⁵⁴ Tamtéž, s. 11.

⁵⁵ Chalupný zároveň tvrdil, že bylo možné tuto klasifikaci proložit i do lidských dějin, kdy si nejdříve lidé život vysvětlovali pomocí bohů, to později přešlo na zosobňování abstrakcí a finálně dosáhli nutnosti pochopit svět díky pečlivému zkoumání všech souvislostí jeho fungování. (Tamtéž, s. 72.)

⁵⁶ Tamtéž, s. 75.

⁵⁷ Dále již *Přehled*.

⁵⁸ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 445.

⁵⁹ BĚLIČ, Jaromír. *Havlíček a Slované: ideografická studie*. Praha: V. Petr, 1940, s. 27.

⁶⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Havlíček a Slované: ideografická studie*. Praha: V. Petr, 1940, s. 23.

Levicově smýšlející literární historici Havlíčkovu osobnost mírně odlišně interpretovali již ve 30. letech 20. století, kdy ve svých pracích vyzdvihovali především jeho lidovost, zápas s rakouskou reakcí a bytostný demokratismus.⁶¹ Zdeněk Nejedlý ve 40. letech vykládal Havlíčka jako bolševika-revolucionáře ve svém referátu *Odkaz našich národních dějin* z roku 1948: „A vešlo to i do literatury, i Masaryk líčí Havlíčka především takto, jako ‚rozumného‘ člověka, ‚rozumného‘ politika nenávidícího revoluci. Myslím, že je to velká nespravedlnost. Je pravda, že v době povstání stál Havlíček vedle Palackého na druhé straně, ale víme i to, že proti tomuto Havlíčkovi stojí jiný Havlíček, ten, kterého dnes ctí celý národ. A to je Havlíček, který, když viděl, kam došlo jednání s Rakouskem, postavil se proti němu tak statečně a tak hrdinně, že my si dnes představujeme vždy tohoto Havlíčka, žurnalistu a politika, který byl hlavním sloupem odboje.“⁶²

Podobný interpretační klíč k Havlíčkově tvorbě, jako měl Nejedlý, můžeme spatřovat u Oldřicha Říhy. Roku 1950 vydal publikaci *Karel Havlíček Borovský*, na jejímž přebalu již odpovědný redaktor označil Říhu za marxistu, přičemž jeho dílo *Hospodářský a sociálně politický vývoj Československa od roku 1790–1945* charakterizoval jako jedno z prvních marxistických děl u nás. V medailonku autora dále zdůraznil, že Říhovou snahou bylo, aby vytvořil „souhrnné české dějiny ve svém pravém znění“.⁶³ Říha do své studie vložil mnoho dobově požadovaných tezí v duchu marxismu: Měl tendenci vyzdvihovat vliv dělnické třídy během revolučního roku,⁶⁴ vypisovat problémy Havlíčka s Ruskem v bodech, které odpovídaly výčtu, jež by v jeho období učinil marxista,⁶⁵ zvýrazňovat odklon Havlíčka od náboženství⁶⁶ a tak dále. Havlíčka dokonce stanovil jako předchůdce československých komunistů, neboť tvrdil, že názorově od Palackého upustil, přimknul k radikálům, hlásal potřebu revoluce, pakliže by národ toužil po změně, a zároveň Havlíčkovi ponechal klasifikaci typickou pro prvních 40 let po jeho smrti – tedy Havlíček-mučedník; avšak připojil další charakteristiku: Havlíček-revolucionář.

⁶¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 17.

⁶² NEJEDLÝ, Zdeněk. *O smyslu českých dějin*. Praha: Svoboda, 1952, s. 238.

⁶³ Bohumil Lehár, odpovědný redaktor *Karla Havlíčka Borovského*, tímto prohlásil, že Říha sepisoval dějiny do podoby vyhovující tehdejšímu marxistickému učení.

⁶⁴ Zejména jsou vyzdviženi tím, že byli velkým procentem přispěvatelů národní sbírky na českou průmyslovou školu. (ŘÍHA, Oldřich. *Karel Havlíček Borovský*. Brno: Rovnost, 1950, s. 12.)

⁶⁵ ŘÍHA, Oldřich. *Karel Havlíček Borovský*. Brno: Rovnost, 1950, s. 10–11.

⁶⁶ Po únorovém převratu jedni z prvních zakázaných spisovatelů byli katoličtí spisovatelé, neboť nebylo možné mít v autoritativním režimu vícero ideologií. Proto Říha zamlčel, že Havlíček po celou dobu zůstal zbožný.

Vkládání marxismu do interpretací Havlíčka bylo podmíněno dobou, ačkoliv to ne-
korespondovalo s jeho stanoviskem ke komunismu. Havlíček napsal článek *Komunismus*,
v němž se soustředil na nefunkčnost komunistické ideologie. Vyšel ve *Slovanu* 26. 6. 1850
a psalo se v něm, že „jedním z podobných strašidel jest také slovo komunismus, které jest
již od některého času strašidlem proti všelikým liberálním zásadám. [...] Podívejme se tedy
tomuto slovu trochu hlouběji do očí! Komunismus znamená v pravém a úplném smyslu
bludné učení, že nikdo nemá míti žádné jmění, nýbrž aby všechno bylo společné a každý
dostával jenom část zaslouženou a potřebnou k jeho výživě. Bez všelikých důkazů a vý-
kladů vidí tedy hned na první pohled každý, že takové učení jest nanejvýš bláznovské a že
se mohlo jen vyrojiti z hlav několika pomatených lidí, kteří by vždy z člověka chtěli učiniti
něco buď lepšího neb horšího, ale vždy něco jiného než je člověk. Každý ale také vidí hned
na první pohled, že takové učení není pranic nebezpečné, protože nenajde nikdy dostatečný
počet následovníků, aby do života uvedeno býti mohlo.“⁶⁷

Následující monografie, *Satira Karla Havlíčka*, jejíž autorkou byla Marie Řepková,
byla vydána v roce 1971. Jak název prozrazuje, její badatelské zaměření se soustředilo
na satirickou tvorbu Karla Havlíčka Borovského, avšak již v úvodu uvedla, že Havlíčkovu
satiru propojila s historicko-genetickým výkladem.⁶⁸ Ukazovala jeho vztah k lidové poezii,
kterou přeměnil z realističnosti na abstrakci: „Objevnost Havlíčkova vztahu k lidové poezii
tedy spočívá ve snaze vyslovit jejími prostředky to, co není v okruhu jejího vidění
a zobrazení světa, ztvárnit pomocí těchto prostředků nové, bohatší poznání reality
a složitější životní obsah.“⁶⁹ Havlíčkovy epigramy dle Řepkové nesly rys konfrontace
pravd přijímaných a opravdových, pomocí nichž jeho satira dosahovala silnější intenzity
než u jiných literátů. Autorka upozorňovala na fakt, že rovněž syntaktická stránka epigramů
dodávala satirický ráz, protože „kdybychom zaměnili předvětí a závětí periody, gradace by
pozbyla ironičnosti a demaskování konvence by se změnilo v pravý opak, totiž v přitakání
této konvenci“.⁷⁰ Zobrazila Havlíčka především jako satirika-solitéra, který se vždy odli-
šoval od většiny vlastenců. Vychvalovala i Havlíčkovu bravurní znalost jazyka, díky níž
hrátky s významem slov nabraly na neskonalé síle reprezentující genialitu autora.

⁶⁷ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1, s. 103–104.

⁶⁸ ŘEPKOVÁ, Marie. *Satira Karla Havlíčka*. Praha: Academia, 1971, s. 6.

⁶⁹ Tamtéž, s. 30.

⁷⁰ Tamtéž, s. 37.

Komentovala i jistou podobnost Havlíčkovy tvorby s realismem, přesněji to doložila na *Tyrolských elegiích*, v nichž byly realistické tendence skryté pomocí ironie a sarkasmu.

Československý spisovatel v roce 1986⁷¹ vydal dvoudílný soubor Havlíčkovy tvorby. Druhý díl nesoucí název *Dílo, Sv. 2: Pražské noviny, Národní noviny, Slovan* obsahuje úvodní kapitolu,⁷² v níž Alexandr Stich vyložil názory literárních obcí v předchozích a tehdejších letech. Nastínil zde vývoj interpretací Havlíčkovy osobnosti během let, přičemž ve Stichově období (80. léta 20. století) dominovala interpretace Havlíčka jako satirika.

V *Panoramatu české literatury* (1994)⁷³ byl Karel Havlíček Borovský řazen mezi literáty-realisty, například spolu s Boženou Němcovou, Josefem Václavem Fričem či Karlem Sabinou.⁷⁴ Jiří Skalička, autor kapitol věnovaných problematice 19. století, se zde především zaměřil na literární díla jako *Obrazy z Rus, Epigramy* nebo *Křest svatého Vladimíra*. Taktéž byla zmíněna Havlíčkova kariéra kritika a žurnalisty a bylo uváděno, že „jeho politické články [...] staly se dodnes platnou čítankou české demokratické politiky“.⁷⁵ Havlíček byl podle *Panoramatu* významným literátem, ale i demokratem.

Před koncem milénia vyšla syntetická přehledová práce *Česká literatura od počátků k dnešku* (1998), na níž se podíleli Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková a Jiří Holý. Jaroslava Janáčková je autorkou druhé části nazvané *Od romantismu do symbolismu (19. století)*. V této kapitole najdeme též hlubší sondu do tvorby Karla Havlíčka Borovského. Janáčková jej interpretovala jako novináře-satirika, pro nějž byl „bytostný sklon k ironii a smíchu“.⁷⁶ Klád se zde apel taktéž na brixenské básně stejně jako u Řepkové a Skaličky.

1.2.3 DRUHÝ ŽIVOT KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO BĚHEM 21. STOLETÍ

Interpretaci Havlíčka ve 21. století jsme započali monografií Aleše Hamana *Trvání v proměně* (2007). Haman označoval Havlíčka za postromantika společně s Němcovou.⁷⁷ Interpretoval Havlíčka jako liberálního demokrata, jenž toužil po občanských svobodách

⁷¹ Vytvořili jej k 130. výročí Havlíčkovy smrti.

⁷² Úvodní kapitola měla název *Novinář Karel Havlíček očima následujících generací a očima dneška*.

⁷³ Dále již *Panorama*.

⁷⁴ GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 114–118. ISBN 80-85839-04-0.

⁷⁵ Tamtéž, s. 116.

⁷⁶ LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 227. ISBN 80-7106-308-8.

⁷⁷ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007, s. 168. ISBN 978-80-86078-71-7.

a právech, a nepřijímal starší komunistické vnímání Havlíčka jakožto buržoazního liberála. Nepřijímal ani obraz Havlíčka-mučedníka, poněvadž legenda o brixenském mučedníkovi byla již dávno překonána.⁷⁸ Podle Hamana satira představovala významnou část Havlíčkovy literární tvorby. Také tvrdil, že jeho vývoj v literární tvorbě se překulil ze sentimentálního romantismu na postromantismus – „z rozervanosti k věcnému pohledu na svět“.⁷⁹ Autor interpretoval Havlíčka jako postromantika, liberálního demokrata a satirika.

Na následující studii, *Karel Havlíček Borovský: (1821–1856)*, se podíleli Zina Zbořovská s Jiřím Jedličkou v roce 2008. Dílo napsané v oslavném duchu zobrazilo Havlíčka jako intelektuála-politika.⁸⁰ Havlíček byl oprostěn od všech legend a tendencí, nicméně obdiv autorů se do studie propal například i tím, že zde ani nebylo zmínky o Havlíčkově antisemitismu.

Druhé vydání v předchozí kapitole zmíněného *Panoramatu* z roku 2015 nedoznalo výraznějších změn v kapitole věnované Havlíčkovi. Je považován za předního realistu spolu s Boženou Němcovou.⁸¹ Změny doznal název kapitoly, který byl upraven z původního *Literární realismus* na *Počátky literárního realismu*. Dále v závěru výčtu Havlíčkových literárních a publicistických prací byla přidána informace o Tomáši Garriguovi Masarykovi a jeho studii o Havlíčkovi související s myšlenkami v souboru *Duch Národních novin*: „Přihlásil se k nim rovněž Tomáš Garrigue Masaryk ve své monografii *Karel Havlíček (1895)*, v níž pronikavě analyzoval Havlíčkovy politické názory. Poukázal na jeho konflikt s radikály, ocenil liberální směr jeho politického smýšlení. Vyzdvihoval na Havlíčkovi-novinářovi realismus, praktičnost, schopnost analýzy, názorovou pevnost a nechuť ke spekulaci.“⁸²

⁷⁸ Byl ubytován na bezpečných místech, jeho finance byly dostatečné k uspokojení a nemoc, s níž později skonal, nejspíše chytil od své milované Julie. (HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007, s. 162. ISBN 978-80-86078-71-7.)

⁷⁹ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007, s. 153. ISBN 978-80-86078-71-7.

⁸⁰ ZBOROVSKÁ, Zina a JEDLIČKA, Jiří. *Karel Havlíček Borovský: (1821-1856)*. Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny, 2008, s. 23. ISBN 978-80-87302-00-2.

⁸¹ MACHALA, Lubomír; GALÍK, Josef; GILK, Erik; HORA, Petr; KOLÁŘOVÁ, Jana et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015, s. 123–125. ISBN 978-80-242-4818-9.

⁸² Tamtéž, s. 123.

2. NÁRODNÍ OBROZENÍ

Druhá kapitola bude věnovat pozornost národnímu obrození, které zmapujeme pomocí syntetických prací – *Přehled, Česká literatura od počátků k dnešku* a *Panorama*. Každá syntetická práce nabídla odlišnou typologii národní obrození. V *Přehledu* pracoval Novák se čtyřmi etapami, a to s osvícenstvím, klasicismem, starší romantikou a pozdní romantikou. Janáčková rozčlenila v *České literatuře od počátků k dnešku* fáze na osvícenský klasicismus, preromantismus, romantismus a *biedermeier* a v *Panoramatu* zůstává tradiční dělení na preromantismus, romantismus a realismus.

Rozhodli jsme se primárně pracovat s *Přehledem*, poněvadž Novákova kategorizace byla nejdětailněji zpracovaná, třebaže tato syntetická práce je z výše zmíněných nejstaršího data. Zároveň jsme se přiklonili k *Přehledu* i proto, že argumentace k dělení do čtyř skupin byla autorem bravurně utvořena dle vlasteneckých generací: „Delší než osmdesátiletou dobu vlastního národního obrození [...] vyplňuje činnost čtyř generací: z nich nejstarší se narodila hluboko v protireformačním baroku ještě za vlády posledního Habsburka, nejmladší pak za rozkvětu romantismu ve františkovském Rakousku [...].“⁸³

Novák datoval osvícenství od roku 1774 do roku 1815. Počáteční datace byla zvolena kvůli zavedení německého jazyka do školní a administrativní sféry, zatímco hraniční datace znamenala Jungmannovo nové zpracování jazykového programu.⁸⁴ Roku 1780 nastoupil po Marii Terezií na trůn Josef II., který uplatnil ve své vládě osvícenská myšlenka, a tím se zrodil osvícenský josefinismus. Josef II. prováděl kroky, aby státní zřízení mělo jednotný jazyk (němčinu).⁸⁵ Josefínská centralistická snaha vyvolala obavu z rostoucí germanizace – vzrůstal proto počet vlastenců a snažili se o udržení svého vernakulárního jazyka. Období osvícenství se vyznačovalo taktéž dějepiscectvím, přičemž Novák rozdělil historiky na dva tábory: do prvního patřili podle něj Gelasius Dobner a Václav Fortunát Durych, pro něž dějepiscectví byla forma šíření národního cítění, přitom druhý, reprezentovaný Josefem Dobrovským,⁸⁶ chtěl zbavit dějepiscectví budovatelské tendence.⁸⁷

Během období klasicismu (1815–1830) se zrodila myšlenka slovanské vzájemnosti. Politická situace v tomto časovém rozmezí byla napjatá, poněvadž u moci byl František II., který skrze kancléře Metternicha potlačoval národní cítění. Navzdory povolení výuky

⁸³ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 216.

⁸⁴ Tamtéž, s. 216.

⁸⁵ Tamtéž, s. 221.

⁸⁶ Dobrovský propojoval svá dějepisná bádání s jazykovými.

⁸⁷ Tamtéž, s. 228.

českého jazyka na školách policie zasahovala, aby česká inteligence nepřicházela do styku se zahraniční inteligencí. Novák vyložil, že klasicismus byla etapa, jejímž hlavním reprezentantem byl Jungmann a skupina okolo něj. Historicky podstatné byly nálezy rukopisů: *Královédvorský* (1817) a *Zelenohorský* (1818), pomocí nichž vlastenci mohli dokládat dlouhověkovou tradici češtiny.⁸⁸

Starší romantiku (romantismus) vymezil Novák roky 1830 a 1848. Novák uváděl, že dvěma hybnými silami v českých zemích tehdy byly ilyrismus a liberalismus – ilyrismus se utvořil jako reakce na maďarský nacionalismus a usiloval o sjednocení jižních Slovanů, naopak liberalismus byl aktivní ochranou Čechů, taktéž i jejich motivace. Čeští vlastenci se zhlédli v německém romantismu, přesněji v heidelberské skupině, jež pomohla utvořit dva styčné body národa – národní jazyk a historii. Žurnalistika se začínala politizovat a zároveň se hlavní funkcí stala funkce zábavná. Novák uváděl Josefa Jaroslava Langera a Karla Jaromíra Erbena jako reprezentanty Čelakovského učení.⁸⁹

Pozdní romantika (1848–1859) byla charakterizována liberální demokratičností a snahou změnit abstraktní hesla na hesla konkrétní ať už radikálních demokratů, nebo panslavistů. Propojení pozdní romantiky a liberalismu se propsalo v tvorbě Josefa Kajetána Tyla a Boženy Němcové, zatímco Havlíček byl reprezentantem liberalismu v publicistice.⁹⁰ Liberální demokracie si své zastání v českých zemích získala až po vítězné sicilské revoluci (leden 1848), taktéž i po vítězství radikální strany Francie, kdy se země přeměnila do republikové podoby (únor 1848). Češi se angažovali až od března, trvali na „politických právech, svolání sněmu, ústavě pro české země a jazykové rovnoprávnosti s Němci“,⁹¹ a v dubnu jim vláda povolila konstituční sněm. Novák vyložil, že rozdíl mezi starší a pozdní romantikou spočíval „ve sklonu k realistickému postřehu a studiu“.⁹² Generace pozdní romantiky přemýšlela dosti liberálně a demokraticky a jejich kritika se přikláněla právě k realismu a realistickému studiu – to znamenalo pro jejich literární tvorbu jisté zaměření se na přítomnost, tudíž literární tvorba⁹³ z období pozdního romantismu se odehrávala v tehdejší době.

⁸⁸ Rukopisy byly padělané a vytvořené Josefem Lindou a Václavem Hankou.

⁸⁹ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 369.

⁹⁰ Tamtéž, s. 405.

⁹¹ Tamtéž, s. 405.

⁹² Tamtéž, s. 412.

⁹³ Novák uvedl, že Josef Kajetán Tyl byl významným reprezentantem tohoto trendu. U Tyla se proměna projevovale v jeho dramatických báchorkách (například *Strakonický dudák aneb Hody divých žen*, 1847). (Tamtéž, s. 412.)

2.1 ZAŘAZENÍ KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO DO NÁRODNÍHO OBROZENÍ

Tato podkapitola se bude zabývat zařazením Havlíčka do národního obrození a vysvětlením jeho role, a to především během revolučního roku 1848, kdy propagoval ve svých člancích liberální teze. Navíc si načrtne jeho působení v žurnalistice, kterou si získal popularitu u většiny české inteligence.

V syntetických pracích byl pokaždé zařazován Havlíček do poslední etapy, tedy Arne Novák v *Přehledu* jej zařadil do pozdní romantiky, Jaroslava Janáčková v *Česká literatuře od počátků k dnešku* do období romantismu a biedermeieru a Jiří Skalička v *Panoramatu* do realismu. Musíme poznamenat, že Novák předně zkoumal Havlíčkovu publicistickou kariéru.⁹⁴ Zbylé dvě rozebíraly ve větším měřítku i literární tvorbu,⁹⁵ avšak v *Panoramatu* se kladl důraz právě na ni.

Jak již bylo zmíněno (kapitola 1.1), Havlíček na sebe upozornil a vešel do povědomí českých vlastenců svou kritikou *Posledního Čecha*. Palacký mu nabídl pozici redaktora v *Pražských novinách* společně s přílohou *České včely* (1846–1848), čehož se bravurně zhostil. *Pražské noviny* nabyly statusu „nejlepšího listu kritického a literárního“.⁹⁶

Do *Pražských novin* nastoupil k Novému roku, tedy 1. 1. 1846. Zdeněk Václav Tobolka charakterizoval Havlíčkovu působení v *Pražských novinách* v úvodní kapitole sbírky *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy* (1900) jako věcné a zaměřené na rozum nežli cit.⁹⁷ Připomněl taktéž, že Havlíček v posledním roce redigování „psal články jako by svolával a ze sna budil opozdilé a spící“.⁹⁸

Během revolučního roku se tedy Havlíček značně projevoval – sepisoval liberální články, prostřednictvím nichž narůstalo všeobecné národní cítění, současně působil na pozici říšského poslance a založil vlastní noviny, a to *Národní noviny* (1848–1850).⁹⁹ Jeho angažování v politice netrvalo dlouho, již v březnu téhož roku odstoupil.

⁹⁴ Kapitola, jež se věnovala Havlíčkovi, byla pojmenovaná *Karel Havlíček a české novinářství*.

⁹⁵ *Česká literatura od počátků k dnešku* rozebírala Havlíčka jako žurnalistu, satirika a literáta.

⁹⁶ NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 441.

⁹⁷ HAVLÍČEK BOROVSKEÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. VII.

⁹⁸ Tamtéž, s. VII.

⁹⁹ První výtisk vyšel 5. 4. 1848 a poslední 19. 1. 1850. (NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 441.)

Havlíček musel ukončit vydávání *Národních novin* a byl nucen opustit Prahu – odešel do Kutné Hory. Zde začal vydávat své poslední periodikum, *Slovana* (1850–1851),¹⁰⁰ přičemž podle korespondence víme, že Havlíček se ujal této role pouze proto, že žádný vlastenec v Praze politické noviny nezaložil a nepokračoval v jeho šlépějích. V odpovědi na úřední dopis od Reiserera píše: „Pokud víme nestal se v Praze ten čas, co Slovan vychází ani nejmenší nepokoj ačkoli tam více než 600 svazků zasíláno bylo. Musíme ostatně ubezpečit, že bychom s největší radostí Slovana docela vydávati přestali [...]“¹⁰¹

¹⁰⁰ *Slovan* fungoval od 8. 5. 1850 do 14. 8. 1851. (NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936, s. 441.)

¹⁰¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Slovan: časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850. Kutná Hora: Karel Havlíček, 1850, s. 352.

3. KOLLÁRŮV PANSLAVISMUS

Ve třetí kapitole budeme mapovat koncepci Kollárova panslavismu a rovněž vlivy, pomocí nichž zformuloval své postoje. Kollár, stejně jako ostatní čeští panslavisté, vycházel z Herderovy filozofie o národě. Herder zdůrazňoval, že utváření národa bylo neoddělitelné od jazyka, poněvadž jazyk byl klíčovým prvkem pro vybudování národní identity – „Ale právě, říká Herder, národ je národem svou řečí: génius národa je totožný s géniem řeči, řeč a nic jiného je oním prvním a původním výrazem přírody [...]“¹⁰² Dále je zásadní pro pochopení Herderova vlivu, abychom se obeznámili s jeho kapitolou *Slovanští národové* ze souboru *Vývoj lidskosti* (1941). Zde definoval charakter Slovanů a ten pomohl k jejich ilustraci. Charakterizoval je jako národ, který nebyl bojovné natury, avšak svojí pílí byli na územích, v nichž se nenásilně usadili, původním obyvatelům prospěšní.¹⁰³ Herderův popis též zdůrazňoval značnou pohostinnost a až ubližující mírumilovnost Slovanů a připomněl, že právě těchto vlastností využil nejvíce germánský národ, zejména Němci.¹⁰⁴

Kollárova koncepce panslavismu byla ovlivněna pangermanismem,¹⁰⁵ přičemž zřetelně navazovala na Herderovu filozofii – „roste z Herdera, myslí Herderem, dýše Herderem“¹⁰⁶ –, a koncipoval ji pomocí svého vrcholného díla *Slávy dcera*. Kollár původně sbírku nazval *Básně* (1821) a teprve až ve druhém vydání ji pojmenoval *Slávy dcera* (1824). Další přepracování vydal v letech 1832, 1845 a 1852, kdy se emblémy Slovanstva vyskytovaly častěji a milostná linka byla přesunuta do pozadí.

Slávy dcera se postupnou mytizací stala biblí Slovanstva,¹⁰⁷ neboť postavy a symboly v ní Kollár úzce spojil s výše zmíněnou Herderovou charakteristikou, kterouž se jungmannovsko-kollárovská generace inspirovala.¹⁰⁸ Kollár obohatil vlasteneckou ideologii o formulaci slovanských emblémů, jež položil v protikladu vedle germánských – tyto atributy nadále vycházely z Herderových slov: první dvojice byla včela s kancem, kdy včela

¹⁰² ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 13. ISBN 978-80-87490-01-3.

¹⁰³ HERDER, Johann Gottfried von, Jan PATOČKA a Albert PRAŽÁK. *Vývoj lidskosti*. V Praze: Jan Laichter, 1941, s. 330.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 330.

¹⁰⁵ Během studií v Jeně se obeznámil s pangermanismem, koncepcí, která usilovala o spojení všech německých zemí v jednu federaci. Kollár aplikoval tuto ideologii na Slovany a z toho vznikl myšlenkový program panslavismu.

¹⁰⁶ ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 17. ISBN 978-80-87490-01-3.

¹⁰⁷ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H & H, 1995, s. 82. ISBN 80-85787-74-1.

¹⁰⁸ ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 14. ISBN 978-80-87490-01-3.

symbolizovala slovanskou píli, zatímco kanec reprezentoval požívačnost Němců. Poté položil vedle sebe lípu s dubem: lípa¹⁰⁹ znamenala mírumilovnost a oproti ní dub představoval agresivitu. A třetí dvojice byla výsledkem předchozích dvojic, přičemž Slované, připodobnění pilným včelám, si vytvořili med, který se vyznačoval svojí sladkostí (tedy slovanská píle předznamenává úspěch), zatímco Němcům patřil žalud, jenž svojí hořkostí popisoval jejich chování (tedy germánské nabývání pravomocí nad menšími národy a jejich následné využívání).

Vyskytovalo se zde i ztvárnění vlastenectví a obecně vlasti prostřednictvím rodinných vztahů; Macura ve *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ* (1995) uvedl: „Důležitá je sama povaha tohoto vztahu, totiž skutečnost, že je to vztah dítě – rodič. Modelování sociálních vztahů, ale i postojů k takovým vrcholným hodnotám, jakými byly vlast nebo národ, na základě vztahů rodinných bylo totiž ve vrcholné obrozenské kultuře velice běžné. Umožňovalo semknout vlasteneckou společnost v jeden celek [...] Vztahy mezi řádovými příslušníky vlastenecké společnosti byly stylizovány jako vztahy sourozenecké (bratr, sestra), označení matka bylo vyhrazeno představě vlasti, ať již ‚širší vlasti‘, Slávii, ‚vlasti slovanské‘, nebo ‚užší‘, české.“¹¹⁰

Taktéž zdůraznil nejednoznačnost označení otce, neboť zde již použití ustálené nebylo. Mohli označovat za otce předešlé, ale i současné vládce, či své předky, popřípadě tento termín využívali pro Josefa Jungmanna kvůli jeho vlasteneckému významu.¹¹¹

Musíme připomenout, že Kollárova koncepce neměla být politická – jak jsme již zmiňovali, Kollár úzce navazoval na Herdera, tedy na filozofii západoevropskou, tudíž „odpovídá na popudy okcidentální, a jen na ně; zodpovídá otázky, jež Okcident vymyslel a položil.“¹¹² Přesto se v budoucnu konceptu zneužilo, a že tomu tak bude, vycítil František Palacký v roce 1830 – v korespondenci Palackého Jánů Kollárovi jsme se dočetli, jaké stanovisko zastával: Vyčítal mu, jak „slovanění“¹¹³ bylo nebezpečné, stejně jako

¹⁰⁹ Lípa postupně nabývala výše zmíněného významu – původně se v *Básních* vyskytovala minimálně a spíše v intimním prostoru, až v následujících vydáních byla ztělesněným slovanského atributu.

¹¹⁰ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H & H, 1995, s. 87–88. ISBN 80-85787-74-1.

¹¹¹ Původní chápání národa, teritoriální model, stanovilo národ na základě územních hranic, zatímco Jungmannův jazykový program vycházel z jazykové homogenity národa. Považoval jazyk za klíčový pojící prvek pro definici národa oproti území.

¹¹² ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 22. ISBN 978-80-87490-01-3.

¹¹³ *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1879, 53(3), s. 472. ISSN 1210-9746.

germanizování a frankizování a také nepodporoval Kollárův etymologický rozbor slova Slávové, kdy za původní slovo považoval slávu.¹¹⁴

Havlíček se stal následovatelem Palackého, jak jsme se mohli dočíst v jeho dopise Karlu Vladislavu Zapovi z Moskvy (30. 4. 1844), v němž se vysmíval Kollárovi: „Aby jenom Kollár mohl přijet do Rus místo mne! On by si zoufal za to, čím sám k tomu slovanství dopomáhal!“¹¹⁵ Své stanovisko ztvrdil ve článku *Slovan a Čech* (1846), kde panslavismus odmítl, zde psal v duchu přicházejícího austroslavismu. Austroslavismus byl politický program, který vznikl jako reakce na pangermanismus a panslavismus, přičemž byl poprvé komplexně formulován Palackým v dopise říšským poslancům ohledně účasti na frankfurtském parlamentě (11. 4. 1848).

Palacký systematicky vysvětlil prostřednictvím tří argumentů, proč se on ani nikdo jiný nebude účastnit frankfurtského parlamentu. Zaprvé uváděl své vlastní národní uvědomění, když konstatoval, že se necítil být Němcem, ale Čechem. Zadruhé tvrdil, že neměl zaručení pro adekvátní zastoupení a vyslyšení v parlamentu. Zatřetí se vyjádřil proti myšlence pangermanismu, která by kvůli sloučení Rakouské říše s německými zeměmi nejspíše neposkytovala optimální rozložení moci pro menší národy Rakouské říše. Závěrem vyslovil obavu o omezení rovnoprávnosti těchto národů.¹¹⁶

¹¹⁴ *Časopis Musea království Českého*. Praha: Matice česká, 1879, 53(3), s. 472. ISSN 1210-9746

¹¹⁵ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. I, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 166.

¹¹⁶ ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 36–42. ISBN 978-80-87490-01-3.

4. HAVLÍČKOVA CESTA K AUSTROSLAVISMU

V této části bakalářské práce provedeme analýzu Havlíčkových postojů týkajících se všeslovanství skrze jeho korespondenci, publicistickou a literární tvorbu. Nejstarším možným pramenem je Havlíčkova korespondence, na niž kladlo pozornost mnoho literárních historiků, neboť jak zmiňoval Václav Zelený, Havlíčkovy dopisy byly podstatnou součástí jeho odkazu.¹¹⁷ Zároveň je nejlepším reprezentantem Havlíčkova smýšlení, a to především během studentských let, kdy svá díla a myšlenky nepublikoval. Publicistická tvorba bude stěžejní pro zdůraznění přerodu z panslavismu na začínající, ještě komplexně nevyslovený austroslavismus. Literární díla v tomto případě nebudou natolik využívána, kromě například *Obrazů z Rus*, pomocí nichž je možné nastínit odklon od rusofilství a panslavismu. Ačkoliv v dnešní školní praxi jsou Havlíčkova literární díla ještě stále zvýznamňována, nemůžeme skrze ně zcela zmapovat jeho myšlenkový vývoj.

4.1 STUDENTSKÁ LÉTA (1831–1842)

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, korespondence sahá až do Havlíčkova mládí. Mezníkem (1831) byl nástup do Jihlavy na německá studia, tudíž povětšinou byly dopisy adresované jeho rodině. Psaní proto bylo zprvu v německém jazyce, přičemž my budeme pracovat s překlady do českého jazyka.¹¹⁸ Zdůrazňujeme, že třebaže se hrstka dopisů z německých studií a následně počátku studií na gymnáziu v Německém Brodě uchovala,¹¹⁹ neobsahovala postoje týkající se slovanství, neboť Havlíček tehdy byl dítětem. Spíše plnily informativní funkci o Havlíčkově životě.

Za významnější považujeme korespondenci z období dvouletého studia filozofie a kněžského semináře, začínající v roce 1838. Od tohoto roku Havlíček psal dopisy častěji a jejich obsah je pro tuto bakalářskou práci relevantnější. Z dopisu Mořici Příborskému (16. 1. 1839) je možné vyčíst, že Havlíček se zřekl jazyka německého a začal preferovat svůj mateřský jazyk – přesněji mu sdělil: „... já však, jak dosytosti zpozorovat lze, němčiny jsem se zcela odřekl, a svatou, líbozvučnou mateřskou řeč uchopiv se vši chutí, Čechem

¹¹⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. I, 1831–1842. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 7. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹¹⁸ Na překladu z polštiny se podílel Martin Beneš a na překladech z němčiny František Martínek, Barbora Kukrechtová, Barbora Špádová, Martina Rybová, Ladislav Futtera a Jakub Raška. (Tamtéž, s. 299)

¹¹⁹ Jsou známy čtyři dopisy, přičemž dva jsou věnované jeho matce, Josefě Havlíčkové, další jeho otci, Matěji Havlíčkovi, a poslední neznámému adresátovi. První matčin dopis neměl přesnou dataci, odhaduje se, že pocházel z 18. 3. 1831, v němž matce vyznával svou lásku, a v druhém ji přál všechno nejlepší k jmeninám (totéž datum). Otcovi psal 12. 4. 1832 a vyjádřil lítost, že jej nezastihne. Poslední dopis (5. 4. 1837) obsahoval otázku, zdali neznámý adresát splní svůj slib a vydá se s ním a čtyřmi dalšími „putovat tam na severovýchod (kolem Paviánů)“. (Tamtéž, s. 64.)

chci býti i řeči, i skutky.“¹²⁰ Havlíček se tedy postupně stával vlastencem, jenž se neobešel bez znalosti své rodné řeči. Z korespondence můžeme vyčíst, že aktivně četl česká periodika a díla: „K tomu konci držím noviny zábavný Květy a pouze české knihy čtu...“¹²¹

Kněžský seminář se stal Havlíčkovi osudným – přestože byl od nízkého věku vychováván ke křesťanství, začal postupně zvažovat, zda studium teologie byla správná volba. Zprvu však cítil nadšení ze semináře, neboť měl přístup k císařské knihovně: „Ostatně se mi zde dobře daří, držení jsme zostra a někdy se to až zprotiví, neb nás někdy jak malé kluky opatrují a jako psy na řetěze drží [...] Co mi nejmilejší, i českých a vůbec slovanských knih dost na výběru mám, z císařské knihovny nám domů na čtvrt léta půjčují.“¹²² V tomtéž dopise Havlíček opět pronesl potřebu českého jazyka při kázání: „Ovšemže jsme hodně v naší mateřské řeči, hodně zanedbali, ale když si záležitost dáme, proč bychom to nevynahradili? To je mi ale divné, že ani v teologii se na to nehledí, aby všichni dobře česky uměli [...]“¹²³

Dalším dokladem Havlíčkova vlastenectví bylo složení básně pro své dva profesory, o níž se zmínil v dopise rodičům z 23. 6. 1841: „[...] 24. t. m. mají oba naši profesori rovněž svátek, připravíme jim velkou oslavu, složil jsem báseň v češtině a tu jsme nechali vytisknout [...]“.¹²⁴ Báseň *Urozeným a vysoce učeným pánům Janu Smutkovi a Janu Mařanovi* (1841) sepsal v panslavistickém duchu:

Zdvihám kypící rozjařených citů
kalich posvátný, v utrobě plápolá
oheň mi prudce, k Vám do výšky
proud se valí klokotem horoucím.
Nemožno povděčných mladíků sboru
v slovíčka ouzká vtěsnati výlevy
srdce dvojí za plat *Otcům*,¹²⁵ jenž
víže nedarmo jeden vzor křestní.
Pochodni božské cesty dokončiti,

¹²⁰ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Korespondence*. I, 1831–1842. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 71. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹²¹ Tamtéž, s. 71.

¹²² Dopis Janu Klumparovi, 31. 1. 1841. (Tamtéž, s. 182.)

¹²³ Tamtéž, s. 182.

¹²⁴ Tamtéž, s. 206.

¹²⁵ Otce zde představují Jan Mařan a Jan Smutek.

Křtitel co vroucný v pustině připravil,
svatá pojí Vás jedna vůle
vštípiti lidstvu nebes synovstvo.
Ač západ vetchý v neklidě vrávorá
plodů mudráckých, z Kristova objetí
moci vyvrav se, ač mu jiskra
chladne svatá v rozumech ochablých,
bystřé Slovanstvo jiskru drahou, Bohem
zvoláno přejmout v nezkalené prsa,
vědou ji pěstovavši zdárnou,
obnovenou svede zář na východ.
Popřálo, vážní, *Vám* nebe, mistrové
uměn posvátných, šlechtit Slávii:
ne díky, Vám jenom zdar může
zásluhu odplatiti přeslavnou!¹²⁶

Havlíček zde v básni označil oba profesory za zastánce slovanského cítění, kteří tuto myšlenku šířili mezi studenty, přičemž jim byl za tento čin velice vděčný. Toto otevřené přiznání náklonnosti ke slovanské vzájemnosti, potažmo k panslavismu, by ale mohlo být pro církev nevyhovující, což si uvědomoval i Jan Mařan a Havlíčkovu ódu odmítl.¹²⁷ Mařan proto při Havlíčkově zkoušce z hebrejštiny,¹²⁸ konané 2. 8. 1841,¹²⁹ jeho výkon vyhodnotil jako nedostatečný. Tento krok následně vedl k Havlíčkovu vyhození z kněžského semináře a nesplnění zkoušky bylo jedním z vypsanych důvodů, proč jej propustili.

¹²⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 221. ISBN 978-80-88183-14-3.

¹²⁷ František Mudra ve své korespondenci Havlíčkovi z 29. 7. 1841 popřál, aby úspěšně složil zkoušku u Mařana, kdyby se mu mstil za složenou báseň k jmeninám. (HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. I, 1831–1842. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 212. ISBN 978-80-7422-473-7.)

¹²⁸ Havlíček uvedl v dopise rodičům (22.7. 1841) více o zkoušce z hebrejštiny. Vysvětlil, že zkouška je sice náročná, přesto ji každý je schopen udělat, přičemž on chtěl excelovat: „Teď mám plné ruce práce, zkouška, kterou dělám 2., je opravdu hodně těžká, samozřejmě už nejde o to, projít, protože tady projde každý, nýbrž o čest.“ (Tamtéž, s. 210.)

¹²⁹ Havlíček napsal v dopise, že k nim dorazí 3. 8. 1841, den po závěrečné zkoušce – po zkoušce z hebrejštiny. (Tamtéž, s. 206.)

Informace o vyhození ze semináře obdržel Havlíček 7. 9. 1841 od Jana Büttnera. Píše, že Havlíček nebyl úplně oddán studiu, jelikož se věnoval samostudiu slovanské literatury, a dostal hodnocení nedostatečně ze dvou předmětů (hebrejšтина a exegeze Starého zákona), proto se tehdejší arcibiskup Alois Josef Schrenk rozhodl pro Havlíčkovo vyloučení.¹³⁰

Havlíček osvětlil situaci rodičům v lednu následujícího roku, kdy přiznal, že od teologie a náboženství byl po své zkušenosti odkloněn: „Také jsem se v ničem nezměnil, jen v tom, že jsem nechtěl zůstat teologem, protože jsem se s tím teprve seznámil, a není možné se s teologií seznámit jinak než vstoupit do semináře; neboť ti pánové jsou ze všeho nejméně upřímní.“¹³¹ Současně svými slovy potvrdil náboženskou krizi, již si během studia teologie prošel. Uvědomil si, že studium fungovalo jinak, než očekával, a že došlo k výraznému střetu představy s realitou, v důsledku něhož vystřízlivěl z deziluzí. Musíme připomenout, že ačkoli Havlíčkova náboženská krize znamenala odklon od klerikalismu, nadále zůstával věřícím, jenom se začal vyhrazovat vůči církvi a jejímu chodu.

Klíčovou etapou Havlíčkova života se stala cesta do Ruska a pobyt v něm. Na počátku listopadu (9. 11. 1841) zaslal psaní haličskému zemskému prezidiu s žádostí o pas na cestu do Moskvy. Dále zmínil, že se tam bude vyskytovat rok, poněvadž mu přišla nabídka pozice vychovatele u Stěpana Petroviče Ševyrjeva.¹³²

O této skutečnosti napsal i Jirglovi:¹³³ „Já budu učit jeho syna a on (Podogin) mne; co já rád přijímám, protože to není lečjakýs mudrc (à la Němec). Ale veliký praktikus; jako všichni Rusové v jistém ohledu.“¹³⁴ Zároveň si všímáme jisté inklinace k Rusům a vyzdvihování jejich intelektu, neboť v tomto období bylo pro Havlíčka příznačné rusofilství. Korespondence byla rozsáhlá a také v ní nacházíme důraz na své seznámení s „pravým Srbem, exemplářem neporušeným a vzorem čistého Srba“¹³⁵ Vukem Karadžićem, jehož dokonce čtyřikrát navštívil. Havlíčkova sympatie s Ilyry¹³⁶ se začala postupně, avšak nevyhnutelně, projevovat. Dále sdělil Jirglovi, že se vydal na cestu do Ruska bez pasu, neboť bezstarostně věřil, že se dopraví do Rusi a až tam bude pas řešit. Jeho představa však byla chybná

¹³⁰ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Korespondence*. I, 1831–1842. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 227–228. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹³¹ Tamtéž, 235.

¹³² Podotýkáme, že původně měl být vychovatelem v domově Michaila Petroviče Podogina. (Tamtéž, s. 496)

¹³³ Dopis zaznamenal ve Lvově 12. 11. 1842, avšak nikdy nebyl odeslán.

¹³⁴ Tamtéž, s. 271.

¹³⁵ Tamtéž, s. 271.

¹³⁶ Havlíčkův názor na Ilyry byl pak podmiňující ke stvoření myšlenky austroslavismu.

a musel ve Lvově pobýt, dokud neměl platný pas k vycestování,¹³⁷ zatímco jeho zavazadla a Podogin putovali do Moskvy.¹³⁸

V dalším dopise adresovaném Jirglovi napsal o Karlu Vladislavovi Zapovi, u něhož přebýval ve Lvově a s nímž si poté z Ruska dopisoval.¹³⁹ Upozornil rovněž na Zapovu ženu, Honoratu, která znala češtinu, maloruštinu a francouzštinu, ale německy zcela neuměla, a to považovali Havlíček i Zap za úchvatné a vlastenecké. V závěru dopisu popsal, jak momentálně spíše cítí nenávist ke všem nepřátelům¹⁴⁰ své vlasti než lásku k ní, a podepsal se svým novým ruským jménem, jež plánoval používat tři roky v Moskvě – Teodor Matějovič Borovský.¹⁴¹

Nenávistné postoje vůči Němcům se projevy i v následujících dopisech¹⁴² Jirglovi, kde zareagoval na články v *Allgemeine Zeitung*, které byly protiruské a protislovanské povahy. Stěžoval si, že německá snaha spočívala v černění Ruska před celým světem, aby se nešířila myšlenka slovanské vzájemnosti.¹⁴³ Po dvouměsíční zkušenosti v Polsku se mu proměnil názor na polský národ – původně je stejně jako Rusy opěvoval, avšak zde Poláky popisoval jako utlačitele menších národů, a to Litevců a Rusínů.¹⁴⁴ Havlíček s utlačovanými sympatizoval, jelikož jejich situace byla podobná té české.

Havlíčková obliba Malorusů se objevila v dopise¹⁴⁵ Václavu Štulcovi z 26. 11. 1842: „Ze všech nečeských Slovanů nejvíce miluju Malorusy. Naplňují ideál národa bez šlechty nebo jakékoli aristokracie, jeden jako druhý, [...] každý básníkem, každý myslí na bouřlivou, ale slavnou minulost. Tak mužně snášejí své současné bídné postavení [...].“¹⁴⁶ Též popisoval nepříjemnou zkušenost s Poláky a jejich utlačováním Rusínů,¹⁴⁷ přičemž tvrdil, že toto utlačování se již stalo součástí Poláků.

Zjistili jsme tedy, že v období 1831–1842 (od 10 do 21 let) se Havlíčkovi utvářelo národní cítění a četbou literatury klonící se ke slovanské vzájemnosti tento názor přebíral. Panslavistické smýšlení mu ztížilo studium teologie, které mu zapříčinilo náboženskou

¹³⁷ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1, s. 113. ISBN 80-200-0468-8.

¹³⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. I, 1831–1842. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 272. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹³⁹ Korespondence se Zapem se staly esenciálními pro zaznamenání Havlíčkova názorového přerodu na Rusy a Rusko.

¹⁴⁰ Za nepřátele považoval přednostně Němce.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 274.

¹⁴² V *Korespondencích I*. byl utvořen výtah z dopisů od 12. 11. 1842 až po počátek 1843.

¹⁴³ Tamtéž, s. 294.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 294.

¹⁴⁵ Opět šlo o výtah dopisů.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 295.

¹⁴⁷ Havlíček označoval Rusíny za Rusňáky.

krizi. Dále jej dvouměsíční pobyt v Polsku odvrátil od polonofilství, jakmile spatřil, že polští obyvatelé utlačují menší národy žijící na jejich území (kupříkladu Rusíny a Litevce). Výrazně u Havlíčka rostlo rusofilství, kteréž po polské zkušenosti bylo upřednostněné.

4.2 RUSKÁ ZKUŠENOST (1843–1844)

V této podkapitole se zaměříme na Havlíčkův pobyt v Rusku, jenž přinesl jeho první publikované dílo *Obrazy z Rus*,¹⁴⁸ v němž vystihl své zážitky. Havlíček zde nabyt poznání, jak se velmi lišila představa českých panslavistů o Rusku od reality. Toto časové období se dodnes pokládá za zásadní bod Havlíčkova života, neboť pomohlo vytvořit budoucí politický program, austroslavismus, též změnit tehdejší podobu literární kritiky s žurnalistikou a vedlo Havlíčka k propojení své tvorby s jemu vlastní satirou.

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole (4.1), Havlíček vedl korespondenci¹⁴⁹ se Zapem v upřímném duchu a otevřeně mu popisoval, jakým způsobem fungovalo Rusko, co na něm oceňoval a později i co nemohl tolerovat. První dopis napsal Havlíček až v květnu, poněvadž čekal na Zapovu odpověď z korespondence předchozí. V něm důrazně podotkl, že po čtyřměsíčním pobytu vnímá nadsazenou kvalitu ruské literatury: Tvrdil, že za její enormní význam mezi Slovany mohla zámožnost a česká literatura by mohla dosahovat stejných výšin, kdybychom byli národ dostatečně finančně založený.¹⁵⁰ Ruští vlastenci se dle Havlíčka obeznámili s českou literaturou a jejími spisovateli více než samotné české obyvatelstvo. Tehdy se vyskytoval pouze v Moskvě a nadšeně pravil Zapovi, jak se brzo vydají na konci měsíce do vsi – Havlíček již přemýšlel nad ztvárněním typického ruského sedláka.

Květen 1843 znamenal pro Havlíčka sepsání první části *Obrazů z Rus*, a to *První zkoušky z československého jazyka v Moskvě*. Načrtl v ní události dvou dnů (22.–23. 5.), během nichž se zúčastnil zkoušky z češtiny. Myšlenkově navazoval na dopis Zapův, jelikož

¹⁴⁸ Havlíček sepisoval *Obrazy z Rus* během svého pobytu (1843–1844), časopisecky to vycházelo v letech 1843–1846. Původně se skládaly z *První zkoušky z československého jazyka v Moskvě* (26. 7. 1843), *Svátek pravoslavnosti* (20. 6.–24. 6. 1845), *Gulaňje* (19. 8.–9. 9. 1845) a *Kupečestvo* (14. 10.–28. 10. 1845). První knižní vydání bylo až 1870. V novodobých vydáních se vyskytují různé alternace: k těmto třem textům se obvykle přidávají pozdější články s ruskou tematikou. Vydání *Obrazů z Rus* tedy mohou obsahovat texty jako *Čizozemci v Rusích* (1846), *Rusové* (10. 7. 1850), popřípadě fragmenty *Perekladnaja* či *Izvoštík*. (HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihovna: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 403–405. ISBN 978-80-88183-14-3.)

¹⁴⁹ Havlíčkovy ruské korespondence obsahují problematiku datace – mnohdy se datace ani neuchovala a jindy se sice uchovala, avšak Havlíček v jednom období přikládal datum dle ruského kalendáře a v druhém podle českého, proto je mnoho časových nesrovnalostí.

¹⁵⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. II, 1843–1844. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018, s. 38. ISBN 978-80-7422-473-7.

podtrhoval sečtělou ruskou inteligenci, kteráž uměla česky lépe než průměrný Čech. Na závěr ironicky zaútočil na Čechy: „Když se vy, páni na Vltavě a na Labi, na Moravě a Hronu, nechcete učit jazyku svému mateřskému, budou se za vás učit v Paříži, v Berlíně, v Moskvě a snad i brzo v Pekingu, a odtud budou za sto let k Bohemcům chodit učit je českému pravopisu.“¹⁵¹

Následující dopis zasláný Zapovi pochází z 24. 10. 1843. V něm se vyhradil vůči českým vlastencům, protože dle něj bezprostředně nemilovali svou vlast, spíše jim šlo o čest a literaturu. Vyčetli jsme, že se utvrzoval v podobě vlastenectví, které spočívalo v činech, a ne v planých výkřicích: „Myslím totiž podle svého sprostého rozumu, že milovati vlast jest dávat za ni své peníze, práce, štěstí, čest atd., ne pak žvatlat pořád a vytrubovat, že je doma všechno lépe než jinde, že jsou všichni jiní národové jenom nic proti svaté Rusi [...]. O Slovanství ani nemluvím, mnoho křiku, málo vlny, kdyby nebylo Bod’,¹⁵² dávno bych již na to dbal [...].“¹⁵³

Zajímavého vývoje Havlíčkova myšlení jsme si všimli v dopise neznámému adresátu napsanému mezi 13. – 21. 10., kdy rovněž jako při bližším obeznámení se s Polskem začal pozorovat skutečnost, jež se mu příčila. Rusové často karikovali Němce,¹⁵⁴ třebaže často z nich sami ideově vycházeli, a tak se jich Havlíček patřičně zastával – toto pokrytectví nenesl lehce, dokonce sarkasticky poznamenal, že ruský pobyt jej vyléčí z nenávisti k Němcům.¹⁵⁵

Vilém Gabler¹⁵⁶ během Vánoc 1843 napsal Havlíčkovi dopis, v němž vyslovil přání, aby „...jako pravý slovanský Čech atd. nedovolil žertovat s národností“.¹⁵⁷ Obával se totiž, že se Havlíček odkloní od vlastenectví, a tak by mohli přijít o blízké přátelství mezi sebou. Apeloval na něj, aby se nevzdal, a rovněž se snažil zapůsobit na Havlíčka připomenutím toho, s čím se musel potýkat jakožto poloviční Němec a Čech, který se mnoho

¹⁵¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihovna: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 9. ISBN 978-80-88183-14-3.

¹⁵² Zkratku Bod’ použil pro Osipa Maximoviče Bod’anského.

¹⁵³ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. II, 1843–1844. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018, s. 84. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 86.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 86.

¹⁵⁶ Vilém Gabler byl Havlíčkův dětský přítel z jejich gymnazijních let. Gabler byl znám jako český vlastenec, který tvořil jak literární, tak publicistickou tvorbu. Jeho nejvýznamnějším vlasteneckým dílem bylo *Johanna Dark, panna Orleánská* (1866). (OPELÍK, Jirí, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985-2008, s. 781.)

¹⁵⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. II, 1843–1844. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018, s. 116. ISBN 978-80-7422-473-7.

let necítil být ani jedním, dokud pomocí Havlíčka a své „Marie“¹⁵⁸ k národnímu cítění nedospěl.¹⁵⁹

Počátkem nového roku (28. 1. 1844) Havlíček sdělil Zapovi v dopisu, že má v úmyslu pokračovat v sepisování zkušeností z Rus, přičemž jeho spisovatelská strategie zněla takto: „Hleděl jsem posud více co budoucí beletrista na sv. Rus a stránky administrativní, politické varoval jsem se co myš kočky. Co je zde krásné, směšné, podivné atd., dobře zapisuji, ale plačtivého nic.“¹⁶⁰ Vymezoval se například vůči ruským rodinám – vyzozoroval, že ačkoliv byly velice dysfunkční, předchozí literáti se tomuto jevu vůbec nevěnovali. Dysfunkčnost rodiny spatřoval v jejich rolích: Manžel povětšinou vydělával v zahraničí, tudíž se stýkal s blízkými jednou za dva tři roky, zatímco manželka musela zajistit rodinu, a to i nejkruťším způsobem, zaprodáváním se.¹⁶¹

Dopis adresovaný Karlu Vladislavu Zapovi z 30. 4. 1844 popisoval, jak si Bod'an-ský a zbytek Rusů přivlastnili na semináři Husa a de facto českou historii – dle Havlíčka probírali téma tak, že Čechy označili za Slovany, aby tím pádem měli podíl na náboženské reformaci. Dále to samé ukázal na revoluci a nahrazování Poláků za Slovany. Havlíček si tedy stěžoval na zveličování vlivu Rusů na historické události, na nichž se ani nepodíleli, a zároveň že pronášeli všechny příběhy tak, jako kdyby se tehdy účastnili.¹⁶²

Havlíčkovu zklamání z Ruska v roce 1844 sílilo a již se zcela rozhodnul, že se vydá na cestu domů dříve, než měl v plánu. Toto sdělil Klejzarovi,¹⁶³ přičemž už ani putování po Rusku ho nelákalo. Plány se přesto změnily, neboť Zapovi napsal, že sice odejde dříve z Rusi, ale tentokrát se vydá na cestu po Ilyrsku, aby se mohl sblížit s Ilyry, k nimž od polské zkušenosti měl velké sympatie.¹⁶⁴ Ve stejné korespondenci Havlíček zmiňoval, že se rád seznámí s *Posledním Čechem*, a již zde bez znalosti obsahu se proti dílu vyhrazoval.¹⁶⁵

Odešel z Ruska na přelomu června a července téhož roku. O svých postupech informoval Klejzara – z Moskvy do Vilny, pak do Varšavy a do Vratislavi. Cesta finálně

¹⁵⁸ Marie bylo krycí jméno pro jeho přítelkyni Luisu.

¹⁵⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. II, 1843–1844. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018, s. 116–117. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 136.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 137.

¹⁶² Tamtéž, s. 190.

¹⁶³ 25. 5. 1844.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 204.

¹⁶⁵ Havlíčkova následná kritika Tylova *Posledního Čecha* se vyskytuje v podkapitole 1.1.

směřovala do Hradce Králové na schůzku s Klejzarem.¹⁶⁶ Po návratu do rodné vlasti Havlíček založil vlastenecké divadlo v Německém Brodě a pracoval v něm.¹⁶⁷

Ruská zkušenost trávající necelý rok a půl podstatně proměnila Havlíčkovu smýšlení. Došlo ke konfrontaci s panslavistickými názory (zejména hlášenými Jánem Kollárem skrze své vrcholné dílo *Slávy dcera*, viz kapitola 3, Kollárův panslavismus) a zkušenostmi získanými z ruského pobytu. V jejich důsledku Havlíček přestal přebírat většinové názory českých vlastenců a začal racionálně a individualisticky analyzovat své poznání. Reflektoval to nejprve v dopisech Zapovi, jež velmi často obsahovaly fragmenty budoucích *Obrazů z Rus*. Následná rozjímání probíhala v průběhu Havlíčkova celého života (viz podkapitoly 4.3, 4.4 a 4.5).

4.3 PUBLICISTICKÁ ČINNOST KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO (1845–1851)

V podkapitole si detailně představíme Havlíčkovu působení v novinách. Primárními zdroji tedy budou jeho články v *Pražských novinách*, *Národních novinách* a ve *Slovanu*, avšak budeme čerpat i z korespondence. Rok 1845 pro Havlíčka znamenal příchod do vlasteneckého povědomí, neboť aktivněji publikoval do různých novin a vydával na pokračování jádro *Obrazů z Rus*. Jeho vliv na žurnalistiku byl značný – přinášel nejen nové názory ohledně vlastenectví, ale i jak již bylo zmíněno v podkapitole 1.1, Dobová recepce, stanovil jistou představu o tom, jak by měla vypadat objektivní kritika českých děl, a to skrze svůj ohlas na *Posledního Čecha* od Tyla.

Epigramy zasílané Klejzarovi (viz podkapitola 4.2) a dalším jeho známým Havlíček poslal 28. 2. 1845 Antonínu Pittnerovi s žádostí, aby je nešířil mezi ty, pro něž by obsah mohl být pobuřující. Odůvodnil to slovy, že „epigramy jsou epigramy, ne pak vyznání víry“.¹⁶⁸ Nemnoho ukázek svých epigramů publikoval již v srpnu 1844 v *České včele*, avšak až v roce 1845 vytvořil jejich souhrn. *Epigramy* (1845) seřadil tak, aby se tematicky uskupily – rozdělil je do pěti skupin: *Církev*, *Králi*, *Vlasti*, *Múzám* a *Světlu*. Jak názvy napovídají, každá část nesla jméno dle společného, opakujícího se motivu. Budeme věnovat pozornost předně těm, které ukazují Havlíčkovu smýšlení o českém vlastenectví a panslavistické otázce.

¹⁶⁶ HAVLÍČEK BOROVSKEJ, Karel. *Korespondence*. II, 1843–1844. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018, s. 210. ISBN 978-80-7422-473-7.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 230–231.

¹⁶⁸ HAVLÍČEK BOROVSKEJ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 51. ISBN 978-80-7422-476-8.

Epigram *Velmi mnohým českým básníkům* zobrazoval Havlíčkův postoj k přebytečné české literatuře, která nenesla estetický význam, pouze ji vlastenec napsal česky. Tento typ tvorby připadal Havlíčkovi nevyhovující, neboť stavěl kvalitu nad kvantitou.¹⁶⁹ V případě *České modlitby* se Havlíček obrací ke svatému Janu Nepomuckému. Jan Nepomucký zemřel mučednickou smrtí (utopením ve Vltavě), když Václavu IV. neprozradil královno tajemství – Havlíček pracuje s legendou o nalezení zesnulého Jana se zachovalým jazykem, což použil v přeneseném slova smyslu. Doufal, že Bůh pomůže uchovat český jazyk podobně jako jazyk mučedníka.¹⁷⁰ V *Literární originálnosti* zdůraznil, že mnoho české literatury bylo de facto doslovným překladem literatury německé, či se jí volně inspirovala.¹⁷¹ Poslední vybraný epigram, *Obyčejný český literátor vece:*, tematizoval potřebu objektivní kritiky, bez níž český národ nebude obklopen kvalitní tvorbou, poněvadž existující kritika povětšinou vše česky psané přijala kladně, ačkoli literární význam byl nulový.¹⁷²

S myšlenkou proslavit se jako spisovatel se vydal v dubnu do Prahy – 5. 4. 1845 vyřídil matce, že dorazil na místo, a tentýž den svou přítelkyni Františku Weidenhoffrovou informoval, jak probíhala cesta a že pobývá v bytě naproti Tylovi. Zároveň v dopisu deklaroval svou touhu psát „něco důležitějšího“¹⁷³ než dopisy.

V červnu vyšly Havlíčkovi dva texty v *České včele*: satirická črta *Matka Perly Makarského oleje* a pokračování *Obrazů z Rus, Svátek pravoslavnosti*.¹⁷⁴ Zaměříme se však na druhé dílo, v němž Havlíček popisoval průběh pravoslavného svátku. Polemizoval v něm, proč byli Rusové velikými vlastenci. Fascinovala ho totiž oddanost národu a čistá láska ke své vlasti, kterou prokazovali celým obřadem; šlo o dlouhý výčet historických událostí, v nichž byly zmíněny jak pozitivní, tak negativní události, jež se v průběhu času staly. Na konci obřadu ho překvapilo, že biskupové přáli mnoho let¹⁷⁵ i ruskému národu, a tento počín Havlíčka namotivoval k formulování stejné tužby směrem k Čechům.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Věčná vaše píseň: *Jaká slast / milovati českou vlast! / Má-li však mít z vaší lásky zisku, / nedávejte písň své do tisku.* (HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 139. ISBN 978-80-88183-14-3.)

¹⁷⁰ Svatý Jene z Nepomuku, / drž nad námi svoji ruku, / ať nám Bůh dá, co dal tobě, / by náš jazyk neshnil v hrobě. (Tamtéž, s. 141.)

¹⁷¹ Připodobníme, pane švaře, / literaturu Němců – faře, / z které by všechny hezké / spisy a knihy české / musely kritici listy brát, / kdyby se někdy chtěly brát. (Tamtéž, s. 142.)

¹⁷² „Kritikou ať u nás ještě nevystoupí. / by nevěděl venkov, že jsme v Praze hloupí.“ / Já: Děckem jest – diš – obecnstvo naše; / a tvé spisy? – Ty jsou tedy kaše. (Tamtéž, s. 147.)

¹⁷³ Tamtéž, s. 56.

¹⁷⁴ *Svátek pravoslavnosti* sepsal během pobytu v Rusku, tudíž jeho recepce byla kladnějšího rázu.

¹⁷⁵ Poslední část bohoslužby se nazývala *mnogaja leta* (mnoho let).

¹⁷⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 18–19. ISBN 978-80-88183-14-3.

Po vydání kritiky na Tylova *Posledního Čecha* se o tom zmínil v dopise Fany z 3. 7., přičemž ji upozornil, aby pozorně četla *Českou včelu*, neboť se v onom periodiku vyskytla jeho detailní kritika. Současně psal, že s Tylem nadále udržuje kontakt a že jejich vztah je přátelský, nehledě na Havlíčkův ohlas.¹⁷⁷ Jeho prohlášení nám tedy říká, že kritika sloužila především jako prostor k šíření Havlíčkovy osvěty, nemělo jít o žádný urážlivý text, spíše toužil vzdělat a představit kritiku založenou na racionálních argumentech, nikoli emocích. Fany v nedochovaném dopise s největší pravděpodobností vyjádřila strach o milého, obávala se, že se situace vymkne kontrole. Havlíček ji proto v následujícím dopise (16. 7. 1845) uklidňoval, že jeho kroky na rozdíl od Tyla nebyly zbrklé, tudíž z rozepře vyjde vítězně, poněvadž nepsal – oproti Tylovi – v afektu.¹⁷⁸

Od srpna do září publikoval Havlíček *Gulaňje*, třetí část jádra *Obrazů z Rus*. Havlíček nejprve provedl etymologický výklad termínu *gulať* – „... znamená u Rusů nepracovat, veselit se, procházet se, vyhodit si z kopýtko [...]“.¹⁷⁹ Dále vyobrazil dichotomii společnosti: páni (gospoda) a narod.¹⁸⁰ Páni zastupovali evropskou část, obvykle nosili frak a určoval, že Havlíček sem řadil členy šlechty, úřednictva či cizozemce. Narod byl opakem; ruská část, oblečení v kaftanu¹⁸¹ a šlo o obyčejný lid. Havlíček vyzoroval trend jak u ruských, tak u českých urozených, že se místo mateřského jazyka dorozumívali především francouzsky či anglicky. Byl zastáncem toho, že pán je vždy falešným vlastencem, poněvadž na sebe pouze bere kostým vlastence, ale ve skutečnosti jím není, na rozdíl od poddaných.¹⁸²

Kupečestvo vycházelo na pokračování v číslech 82–86 *České včely*. Již v úvodních větách se Havlíček vyhrazoval vůči Němcům a jejich představě o vlivu na kulturu Ruska, neboť „... právě to, co jsem dobrého na Rusi shledal, Němcové ani neznají a že největší část všeho zlého v říši carské německého původu jest“.¹⁸³ Podtrhoval právě kupectví a jeho systém v Rusku, který označil za zcela „neněmecký“.¹⁸⁴ Dle Havlíčka kupci představovali nejčistší vlastence, jelikož nešlo o společenskou vrstvu, která by utlačovala nebo by byla utlačována. Načrtl též charakteristiku kupce – kupec toužil po vytěžení co nejvyššího

¹⁷⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 96. ISBN 978-80-7422-476-8.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 99.

¹⁷⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 20. ISBN 978-80-88183-14-3.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 26.

¹⁸¹ Typický ruský oděv nižších vrstev.

¹⁸² Tamtéž, s. 29.

¹⁸³ Tamtéž, s. 53.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 53.

možného výtěžku z každého prodeje, i přestože zboží nemuselo mít takovou hodnotu. Dále shledával, že Rusko „... mnohem více stále potřebuje, než má“.¹⁸⁵ Naznačil tedy, že ruská říše byla stále ve vývoji, a aby fungovala tak ideálně, jak si představuje, bylo by za potřebí ještě mnoho úsilí.

V dopise Fany (25. 11. 1845) Havlíček sděluje, že od Nového roku nastoupí na pozici redaktora *Pražských novin* spolu s přílohou *Česká včela*.¹⁸⁶ Nástupní roční plat měl mít 604 zlatých, a ačkoli byl z nabídky potěšen, usiloval o zvelebení periodika a navýšení platu na následující rok. Současně měl spor s Karlem Vilémem Medauem,¹⁸⁷ neboť Medau nesehlasil s Havlíčkovou představou o podobě novin, avšak Havlíček se ohradil, že ofinální rozhodnutí má on jako redaktor a od roku 1846 se nebude muset podřizovat.¹⁸⁸ Havlíčkovo prohlášení nám prozrazuje, že nová etapa *Pražských novin* bude udávána jím, přičemž obsah nejspíše bude stejně upřímný jako jeho mnohé korespondence.

Čtyři dny před nástupem na pozici redaktora napsal Havlíček psaní zemskému prezidiu v Čechách s prosbou, aby *Pražské noviny* mohly obsahovat „rozmanité články určené k ponaučení lidu a k zajištění jeho hmotného blahobytu, např. o zřizování a účelu železnic, o stavbě silnic, o nových objevech v průmyslu a řemeslech [...] atd.“¹⁸⁹ Rovněž požadoval, aby obsah mohl být i nepolitického rázu (kupříkladu informace o kulturní akci) a aby mohl publikovat zábavné články.

4.3.1 REDAKTOR PRAŽSKÝCH NOVIN (1. 1. 1846 – 4. 4. 1848)

Havlíček oficiálně nastoupil na pozici redaktora *Pražských novin* k počátku nového roku 1846.¹⁹⁰ K této příležitosti vyšel článek *K čtenářům*, v němž se prezentoval jako vlastenec usilující stát se úspěšným spisovatelem, jemuž bylo umožněno pokusit se zvelebit svoji rodnou zem. Podtrhl zde i fakt, že „odjakživa jsem byl nepřítelem marného naříkání a kvílení, [...]“.¹⁹¹ Taktéž zde publikoval na pokračování (1. a 4. 1. 1846) článek *Potřebnost průmyslové školy české*. Jak název vypovídá, zaměřil se nutnosti obnovy průmyslových

¹⁸⁵ HAVLÍČEK BOROVSKEÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knižnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018, s. 73. ISBN 978-80-88183-14-3.

¹⁸⁶ HAVLÍČEK BOROVSKEÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 129. ISBN 978-80-7422-476-8.

¹⁸⁷ V listopadu se stalo známou informací, že Medauovi bylo pronajato pražské gubernium vydávání *Pražských novin* a *České včely*.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 129.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 143.

¹⁹⁰ Popularita Havlíčkova redigování byla patrná již po 14 dnech – v předchozím roce bylo odběratelů periodika okolo 160, nyní se počet navýšil na 500, přičemž taková čísla očekával jeho zaměstnavatel zhruba po půl roce. (Tamtéž, s. 174.)

¹⁹¹ HAVLÍČEK BOROVSKEÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 2.

škol v českých zemích. Zdůrazňoval výrazné opovržení společnosti nad rolníky či řemeslníky oproti studovaným lidem, přičemž poukázal, jak se peněžní odměna při vykonávání řemesla zvyšovala, a pevně věřil v budoucí narovnání výplat na úroveň úředníka či učence. Avšak aby k tomu všemu došlo, „hlavně dopomohou průmyslové školy. Ony budou moci řemeslníka postavit na takový stupeň všeobecného vzdělání, aby se jiným stavům, pokud zapotřebí, vyrovnal.“¹⁹² Vlastenecky se zastával této myšlenky i na příkladu vzdělání – zedníci si museli projít dvouletým až tříletým studiem v němčině, ačkoliv tento jazyk neovládali při nástupu ke studiu – a kdyby existovala česká průmyslová škola, tak by nemuseli učedníci ve volném čase dostudovávat německý jazyk. Závěrem vysvětlil, jak moc by výuka v českém jazyce pozvedla náš národ, zemi, ba i vládu.

Na tematiku školy navazoval ve své polemice *Něco pro učitele a o učitelích* (29. 1., 1. 2., 5. 2. a 8. 2.), kde především zmiňoval, aby se na školách vyskytovali vyučující, od nichž studenti mohou přebrat dostatek vědomosti (aby kantoři měli dostatečně široké vzdělání). Opět využíval příkladu¹⁹³ lékaře a učitele: lékař si musel projít gymnáziem a vysokou školou, zatímco učitelovi stačila pouhá preparanda.¹⁹⁴ Dále uvedl, že juristická povolání měla studium taktéž dvanáctileté, tudíž lidé, jejichž povolání spočívalo ve vzdělávání ostatních, by si měli též projít dostatečně detailním studiem, během něhož by se naučili podstatné informace o tom, jak být řádným kantorem.

Zajímavé je i psaní Františka Mudry z 23. 2., v němž reagoval na udobření mezi Havlíčkem a Tylem. Na jednu stranu jej potěšilo, že Havlíček přišel o jednoho nepřítele, ale na druhou stranu zdůraznil, že právě díky jejich nepřátelství získal pozornost. Přirovnal Tyla k beranovi kvůli jeho věku (Tylovi bylo 38 let, zatímco Mudra s Havlíčkem byli o dekádu mladší) podle Mudry byl starý a vysloužilý, tudíž názory mladších nebral v potaz a stál si tvrdohlavě za svým.¹⁹⁵

Během února a března vycházel na pokračování stěžejní článek *Slovan a Čech*. Částečně byl námi rozebrán v podkapitole 1.1 kvůli Malého recepci. Havlíček zde tedy implementoval své zkušenosti získané z pobytu v Rusku a vyslovil svou nechuť označovat se za Slovana, neboť se cítil být Čechem. Slovanství a Kollárova slovanská vzájemnost

¹⁹² HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 8.

¹⁹³ Pro Havlíčka velmi typické – snažil se apelovat na širší publikum, proto obvykle využíval příkladů, aby jeho slovům bylo porozuměno i méně vzdělanými.

¹⁹⁴ Preparandy byly školy, jež kandidáti učitelství studovali souběžně se školou klasickou. Přípravovaly je k výuce a vzdělávaly je v oblastech metodiky čtení, psaní a počítání, později i v oblasti mluvnice a pravopisu. (Tamtéž, s. 20.)

¹⁹⁵ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 189–190. ISBN 978-80-7422-476-8.

idealizovaly Rusko, pro které idea představovala spíše možnost, jak si podrobit více národů a vytvořit velkou zem pod vládou absolutismu (samoděržaví). Podotkl, že posledním bodem k zanevření nad panslavismem byla ruská zkušenost: „Ruské mrazy a ostatní ruské věci uhasily ve mne poslední jiskru všeslovanské lásky; [...] a tak jsem se vrátil do Prahy Č e c h e m, pouhým neústupným Čechem, ba s jakousi tajnou kyselostí proti jménu Slovana, které mi seznavšimu dostatečně Rus i Polsku jakousi ironií zavánělo.“¹⁹⁶ Rovněž rozdělil Slovanstvo na čtyři národy (viz kapitola 1.1). Musíme akcentovat ryze austroslavistickou pasáž – Havlíček tvrdil, že Rakušané netoužili po záhubě českého národa, naopak by nám mohli pomoci se zvelebením. Dále teoretizoval, že Rakouské císařství bylo nejlepší prostředkem pro posílení českého národa. V tomto článku jsou zřetelné zárodky austroslavismu, jenž v následujících letech bude komplexně vysloven Palackým.

Z prosincové korespondence s Boženou Němcovou jsme vyčetli, že Havlíček si nepřál vydat Němcové text, poněvadž jeho obsah se vymezoval vůči kněžím: „Proti vládě může se více psát, protože se toho nikdo neujme, ale proti kněžím ne, neboť se sesypou na člověka jako hnízdo vosí!“¹⁹⁷ Z této citace se můžeme dozvědět, že cenzura tehdejší doby texty proticírkevní považovala za nebezpečné, neboť útočily na stát a jeho preferovanou víru.

K novému roku Havlíček napsal do *Pražských novin* úvodní příspěvek *K čtenářům* (3. 1. 1847), v němž podtrhoval značný nárůst národního citění. Připomínal, že poslední desetiletí úsilí každým rokem vzrůstalo, a aby tomu tak bylo i nadále, kladl apel na příjemce a vybízel je k zapojení.¹⁹⁸ Zároveň sám tak i činil – dle korespondencí od Jana Vacka a J. V. Homoly, odběratelů *Pražských novin*, jsme zjistili, že díky Havlíčkově snaze o vytvoření průmyslové české školy se utvořila sbírka pro její vznik. Podle výpisu se angažovali především rolníci a přišlo od Vacka a Homoly 26 florinů a 30 krejcarů ve stříbře.¹⁹⁹ Další příspěvky byly z měst: Golčový Jeníkov (37 fl. 30. kr. ve stříbře),²⁰⁰ Milčice (20 fl. 4

¹⁹⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 35.

¹⁹⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 252. ISBN 978-80-7422-476-8.

¹⁹⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 156.

¹⁹⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 288–289. ISBN 978-80-7422-476-8.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 290.

kr. ve stříbře)²⁰¹ a Vosenice (13 fl. ve stříbře),²⁰² tudíž za leden vybral 96 florinů a 64 krejcarů ve stříbře.²⁰³

Havlíček ve svém referátu, *O našich selských záležitostech*,²⁰⁴ reflektoval knihu Františka Augusta Braunera²⁰⁵ za účelem šířit své postoje ohledně rolníků (viz *Potřebnost průmyslové školy české*). Objevila se zde zřetelná austroslavistická myšlenka, kdy spatřoval svobodu a štěstí v autonomii národní celku: „Nahlížíme-li, že pravá svoboda, pravé štěstí nezáleží v titěrkách a hračkách moderního liberalismu, nýbrž v pravé neodvislosti v samostatnosti pokud možná největší části občanů.“²⁰⁶ Inklinoval opět k nevolníkům a zvýrazňoval jejich postavení – byli velkým zastoupením národa, tudíž bylo zapotřebí, aby skutečně došlo ke zvelebení jejich řemesla, čímž zamýšlel již zmiňované vzdělání. Pakliže by jim bylo umožněno vzdělání, prosperovali by ve všech svých životních sférách (manželství, zaměstnání, finance apod.).

Významný článek o Danielu O'Conellovi, irském bojovníkovi za katolické zrovnoprávnění, vycházel 13.–27. 6. 1847²⁰⁷ a Havlíček skrze něj zaznamenával osudy irského národa. Irský národ mu sloužil jako připodobnění k národu českému. Nastínil jejich zkušenost z anglické nadvlády – kupříkladu zmiňoval, že většina obyvatelstva se dorozumívala „zvláštním nářečím řeči galské“,²⁰⁸ přesto pro vzdělávání a byrokracii užívali angličtinu, dále zmínil jejich rozlišnost: „Od Angličanů se liší dokonce, a poměr národního charakteru irského k anglickému jest asi takový, jako slovanského k německému vůbec.“²⁰⁹

Vůči předchozímu článku se vymezoval knižní revizní úřad, neboť *Pražské noviny* se nesly z 25. 6. 1847 v duchu českého národního cítění, čímž nabyly na stranickosti, a to bylo neakceptovatelné pro státní noviny. V posledním odstavci se psalo: „[...] Vámi vedená redakce [...] se podílí na rozněcování a podpoře výše jmenovaných slovanských

²⁰¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 291–292. ISBN 978-80-7422-476-8.

²⁰² Tamtéž, s. 292.

²⁰³ Korespondence směřované Havlíčkovi z 1847 sčítaly ve velkém množství příspěvky na českou průmyslovou školu. Ačkoliv se nedochovaly všechny seznamy příspěvků, podle korespondencí mu přišlo minimálně 1368 florinů a 40 krejcarů ve stříbře. Tímto si můžeme potvrdit, jakým významným činitelem byl Havlíček, aby občané tolika florinů přispěli – dokonce častokrát přispívaly děti ze základních škol a gymnázií.

²⁰⁴ Vycházel 21. 1. – 25. 2. 1847.

²⁰⁵ Kniha sepsaná v němčině vyšla s názvem *Böhemische Bauernzustände*, volným překladem *Podmínky českého zemědělství*.

²⁰⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 159.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 194.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 197.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 197.

opozičních nálad, [...] Vám byla udělena koncese k vydávání Vašich listů [...].“²¹⁰ Havlíčkova odpověď, rozsáhlého charakteru, se proti všem obviněním postavila.²¹¹ Prvním argumentem byl jeho přítel Pavel Josef Šafařík, tehdejší cenzor, jenž texty přijal bez výhrad. Poté vypsala všechna čísla *Pražských novin*, v nichž projevoval loajalitu Rakouskému císařství, a vložil k nim i citáty. Třetím argumentem byl článek *Slovan a Čech* – zde se všeslovanství odklonil a zanevřel na něj, tudíž šíření slovanské opozice neprováděl. Proti obvinění z podněcování národnostní rozdílnosti se vymezil mnoha dalšími citacemi z článků, v nichž Němce uznával. Úřad mu jako poslední vyčetl české smýšlení, o tom napsal: „[...] nechápu, co je tím míněno. Jestliže se jím myslí snahy o vzdělávání, zušlechtování a oslavu českého národa a českého jazyka a povznesení české literatury, které v nedávné době dosáhly všeobecného rozšíření, pak nevidím, jak by mně nebo komukoliv jinému mohly být přičteny k tíži.“²¹² Havlíček v responzi knižnímu reviznímu úřadu představil argumenty, díky nimž vyvodíme závěry: panslavismus nadále nepřijímal, existence českého národa v Rakouském císařství pro něj nebylo přítěží (spíše naopak) a hrdě se zastával národního cítění, jež vnímal jako kultivaci.

Před koncem roku 1847 sepsal *Náš pokrok v roku 1848*.²¹³ Havlíček uvedl, že redigování *Pražských novin* „bylo až posud příliš obtížné a nevděčné“,²¹⁴ přičemž zvýraznil jejich význam pro čtenářstvo. Vnímal jeho binaritu – jedna část chtěla zábavné texty, zjednodušené informace ze zahraničí, některých termínů byla neznalá, zatímco část druhá preferovala články národního rázu, zahraniční situaci znali přímo od zdroje (německý tisk) a nelíbila se jim laicizace. Dále napsal, že bude klást větší důraz na průmysl s hospodářstvím a že bude vzdělávat vesničany především o politických záležitostech.²¹⁵

Úvod novinářský (2.–6. 1. 1848) obsahoval výčet tří možných vlád (monarchická, aristokratická a demokratická) a politických stran, rovněž v obou případech představil pozitiva a negativa. Vyzozorovali jsme v článku demokratickou a liberalistickou tendenci, můžeme podložit pomocí této pasáže: „Poctivá vláda řídí všechno dle n e j l e p š í h o přesvědčení svého, t. j. dle rozumu [...].“²¹⁶ Dále ve vzdělávání pokračoval *Přehledem nynějších záležitostí evropských* (9.–13. 1. 1848), kde v krátkých odstavcích popsal

²¹⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. III, 1845–1847. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020, s. 343. ISBN 978-80-7422-476-8.

²¹¹ Tamtéž, s. 343–357.

²¹² Tamtéž, s. 354.

²¹³ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 216.

²¹⁴ Tamtéž, s. 216.

²¹⁵ Tamtéž, s. 218–219.

²¹⁶ Tamtéž, s. 228.

soudobé, nejenom politické situace Angličanů, Irů, Francouzů, Španělů, Portugalců, Švýcarů, Belgičanů, Nizozemců, Vlachů (Italů), Řeků, Turků, Ilyrů, Rusů, Švédů, Dánů a Němců.²¹⁷

Havlíčková korespondence Františku Palackému (25. 1.)²¹⁸ nám ukázala, že za tyto články ho zažalovali. Současně se příteli pochlubil, že první čtyři čísla musela být dotisknutá kvůli zájmu a počet odběratelů vzrostl na 830, přičemž očekával nárůst během čtvrtletí i na 1000.

Korespondence zachovalé z února se týkaly především nastávající svatby s Julií Sýkorovou²¹⁹. Havlíček byl ostatně v tomto časovém období pod neustálým stresem ze strany milostné i pracovní, proto jsme nebyli překvapeni, že v dopise adresovaném Julii²²⁰ působil dosti podrážděně. Avšak hodnotu pro nás měl zejména díky postskriptu, v němž psal: „[...] jakkoli Vás kvůli vlastnostem Vašeho srdce a ducha velice miluji, jsem přece nadán dostatečně chladným rozumem a dostatečně pevným charakterem, abych se nikdy a za žádnou cenu nepodvolil Vaším předpojatým, neopodstatněným předsudkům, [...] zásady, na kterých spočívá můj způsob myšlení, světonázor a přesvědčení, mají natolik pevné základy a jsou natolik promyšleny a potvrzeny zkušenostmi mými i jiných [...]“²²¹ Havlíček zde v pár slovech ukázal své nitro – jak většina předchozích korespondencí a článků dokazovala, byl to muž, pro nějž byl rozum středobodem. Právě rozum bylo to, čímž se lišil od zbytku vlastenců, neboť své závěry vždy měl promyšlené a obrněné racionalitou. Taktéž byl ukázkovým pozitivistou, jak jsme se mohli dočíst z citace.

Břežnové články *Pražských novin* byly stěžejní – revoluční rok probíhal v plném proudu a tehdy se připojili i Češi. *Prohlášení ústavnosti* (19. 3.) se zaměřilo na událost čtyři dny starou (prohlášení konstituce v Rakouském císařství), to znamenalo kupříkladu zrušení cenzury, jak se dočítáme z Havlíčkových slov. Zároveň vybízel národ k účasti v národních revolucích.²²² Téhož dne vyšla i *Korouhev naše*, v níž pracoval podobně s informacemi o konstituci – seznámil čtenáře s potřebnými požadavky. Zaprvé toužil po odpojení českého území od Německého spolku, přičemž zdůraznil, že naším vlastním spolkem bylo Rakousko s našimi slovanskými bratry (Ilyry a Poláky) a že bychom měli trvat na spolupráci

²¹⁷ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 229–234.

²¹⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. IV, 1848. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2022, s. 37. ISBN 978-80-7422-477-5.

²¹⁹ Svatba se konala 4. 3. 1848. (Tamtéž, s. 49.)

²²⁰ Julie Sýkorová byla jeho milenkou od jara minulého roku. (Tamtéž, s. 47.)

²²¹ Tamtéž, s. 47.

²²² HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 236.

s nimi, poněvadž autonomní český stát by v roce 1848 byl „holým neštěstím“.²²³ Zadruhé trval na české administrativní samostatnosti a sněmu, aby každý Čech mohl primárně užívat mateřský jazyk, bez něhož by ztrácel své češství.

Havlíček se rozloučil se čtenářstvem *Pražských novin* a *České včely* prostřednictvím článku *Slovo k čtenářům* (4. 4. 1848), kde vysvětlil, že dobrovolně odstoupil a že bude nově vydávat nevládní noviny, poněvadž již byla svoboda tisku. Představil onen tisk jako *Národní noviny*²²⁴ (hrabě Vojtěch Deym²²⁵ nakladatelem) a uvedl, že zítřejším dnem (5. 4.) vyjde první číslo.²²⁶

Havlíčkovu myšlenku v průběhu *Pražských novin* pojalo za zásadní české národní cítění, odloučené od panslavismu, které šířil prostřednictvím článků jako *Slovan a Čech*. Rovněž předpokládal, že národní cítění bez vzdělání nižších stavů neposílí, tudíž začal psát jednoduše formulované politické články o české i evropské situaci.

4.3.2 REDAKTOR NÁRODNÍCH NOVIN (5. 4. 1848 – 19. 1. 1850)

Podkapitola zahrnuje kratší, přesto literárně velmi významné časové období, neboť *Národní noviny* byly českým národně liberálním periodikem, v němž Havlíček hájil austroslavismus společně s liberálním demokratickým. Vymezoval se proti centralismu, vládě Rakouska, a nadále hlasitě podporoval české národní cítění. Budeme pracovat především se spisem utvořeným Havlíčkem, a to s *Duchem Národních novin*,²²⁷ jež vydal v roce 1851 a vložil do něj nejpodstatnější články vystihující své tehdejší smýšlení. Dalším zdrojem opět bude korespondence, avšak v menší míře.

Havlíček vydával v dubnu na pokračování článek *Naše politika* a prezentoval v něm hlavní zásady *Národních novin*. Uvedl, že primární zásadou musí být „péče o národnost, o jazyk“.²²⁸ Apeloval na čtenáře, aby tento aspekt nezanedbávali, protože bez národnosti není svobody, a to doložil příkladem Irů utlačených Angličany.²²⁹ Můžeme si ukázat na následující pasáži, že Havlíčkovo vybízení bylo do jisté míry revoluční: „Chcete aby při zrušení škodlivých privilegií, kterých někteří na škodu ostatních užívali, jenom

²²³ HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846–1848)*. Praha: J. Laichter, 1900, s. 241.

²²⁴ Upravili jsme v názvu periodika majuskuli na minuskuli podle současných *Pravidel českého pravopisu (Národní Noviny > Národní noviny)*. S touto podobou budeme nadále pracovat.

²²⁵ Havlíčkův přítel a jednatel Průmyslové jednoty.

²²⁶ Tamtéž, s. 249.

²²⁷ Spis věnoval blízkému příteli, zakladateli austroslavismu, aktivnímu bojovníku za český národ, hájiteli svobody, Františkovi Palackému. (HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 3.)

²²⁸ Tamtéž, s. 5.

²²⁹ S tímto přirovnáním pracoval již v *Pražských novinách*, viz podkapitola 4.3.1.

nejškodlivější, nejstrašlivější privilegium **jazyka** zůstalo? Chcete aby na vašeho starého otce, který německy neumí, každý potlukač již co na nižšího tvora dolů hleděl s opovržením aneb snad s outrpností? Ctěte se sami a budou vás ostatní ctít!“²³⁰ Dále upozornil na Moravu, jež měla největší pravděpodobnost podrobit se Němcům kvůli velkému procentu německých obyvatel. Bez Moravy bychom však nebyli úplní, jelikož společně se Slezskem a Čechy utvářela český národ.²³¹ V austroslavistickém duchu zdůraznil, že západní Slované, totiž „Čechoslované, Jihoslované a Poláci“, ²³² spadali pod Rakouské císařství a považoval je za spojence, bez nichž neuspějí. Vyčítal občanům Vídně probíhající revoluční hnutí pod myšlenkou pangermanismu a též doufal, aby nakonec ve Vídni vlály vlajky rakouské, a ne německé. V závěru článku předložil svůj názor na Německo a takzvané německé provincie: „Přiznejme se směle, že jsme my německému spolku jen **k ostudě sloužili**. Rakousko, tj. Metternich,²³³ byl nejhlavnější škůdce v celém Německu; skrze něho nesměli ostatní Němci svobody užívat, nás právě postavil despota ten za závaží pokroku německého, a tu převahu, kterou v německém spolku skrze náš počet měl, jen ke zlému užíval.“²³⁴

Dubnová korespondence adresovaná Havlíčkovi obdivně reagovala na *Národní noviny* a děkovala, že liberální tisk v českých zemích existoval.²³⁵ Například šlo o dopisy od odběratelů jako Jana Karla Haeringa,²³⁶ Ludvíka Machalického²³⁷ či Josefa Františka Řeháka.²³⁸

V *Rakouské vládě a Polácích*, článku vydaném v květnu, popisoval setkání s Poláky a o podobě rakouské vlády. Havlíček zde připomínal, že „ačkoli nebudou Poláci snad nikdy tak ouzce spojeni s náhledy českými jako jsou Jihoslované, a ačkoli také není možná, tak upřímný a tuhý svazek mezi Čechy a Poláky utvořiti, jako jest mezi Jihoslovanými a námi, přece doufám, že srozumění mezi Poláky a námi oběma stranám mnohé výhody přinese,

²³⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 5.

²³¹ Tamtéž, s. 6.

²³² Tamtéž, s. 6.

²³³ Dřívější ministr zahraničí – 13. 3. 1848 mu skončilo skoro čtyřicetileté období. (Tamtéž, s. 17.)

²³⁴ Tamtéž, s. 7.

²³⁵ Během celého roku docházely opěvující dopisy o významu *Národních novin* a o hlášení se k Havlíčkovým postojům.

²³⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. IV, 1848. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2022, s. 74. ISBN 978-80-7422-477-5.

²³⁷ Tamtéž, s. 75.

²³⁸ Tamtéž, s. 76.

[...]“.²³⁹ Všimáme si tudíž patrné austroslavistické tendence,²⁴⁰ tedy považování Čechoslováků a Jihoslovanů za bratry, kteří by měli držet pevně pohromadě v Rakouském císařství.

Článek *Přátelům našim na venkově srdečné pozdravení!* napsal po červnových událostech²⁴¹ a nastínil v něm situaci v Praze. Vysvětlil, že „Praha jest nyní ve stavu obležení, ztratila na ten čas všechny výhody konstituční, a poněvadž Praha jest naše jediné středisko, odkud vychází všecken národní život, utrpěla tím národnost česká velkou škodu“.²⁴² Vyzýval, aby se každý řídil podle pěti principů k udržení si národní svobody: Nejdříve se měl zachovat pořádek v zemi, dále měli buditelé poučovat ty, kteří stále národně neprocitli, poté se měl národ chovat neohroženě, aby nedošlo k jeho podrobení, začtvrté nezapomínat na zrádce českého národa a jako poslední uvedl, aby se nikdo nebál stát si pevně za svým názorem.²⁴³

Havlíček se na počátku července dozvěděl, že by mohl být zvolen do říšského sněmu. Podle korespondence s Janem Chittussim²⁴⁴ jsme vyčetli Havlíčkovo očekávání o pravděpodobném zvolení pro humpolecký obvod. Dokonce požádal Chittussima, jestli by nepomohl s jeho zvolením. A skutečně Havlíčka za humpolecký okres zvolili, dokonce i ve čtyřech dalších.²⁴⁵ Šlo ku příkladu o novobenátský²⁴⁶ nebo říčanský.²⁴⁷ Havlíček byl v den výsledků voleb 8. 7. 1848 vyslýchán Thunem a Windischgrätzem kvůli možném angažování se při povstání v Praze,²⁴⁸ avšak kvůli pěti vítězstvím v okresech ho propustili, jak sám uvedl v dopise Františku Ludvíkovi Krajníkovi.²⁴⁹

Havlíčkův odpor vůči pangermanismu byl zřetelný v článku *Schwarz-Roth-Gold* (5. 8. 1848), který se zabýval stejnojmenným časopisem. Periodikum publikovalo pangermanistická hesla a pobízela Němce a Rakušany k revoluci, aby opět došlo ke spojení Německa s Rakouskem.²⁵⁰ Jak jsme mohli vyčíst z tohoto i předchozích článků, Havlíček choval

²³⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 9.

²⁴⁰ Palackého komplexní představení austroslavismu již proběhlo 11. 4. 1848.

²⁴¹ Především šlo o revoluční snahy probíhající v polovině měsíce, kdy došlo ke střetu vlastenců s vojáky Windischgrätze.

²⁴² Tamtéž, s. 9.

²⁴³ Tamtéž, s. 10.

²⁴⁴ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. IV, 1848. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2022, s. 184. ISBN 978-80-7422-477-5.

²⁴⁵ Nakonec se rozhodl, že bude zastupovat právě Humpolec. (Tamtéž, s. 191.)

²⁴⁶ Tamtéž, s. 186.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 188.

²⁴⁸ OPELÍK, Jirí, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1, s. 113. ISBN 80-200-0468-8.

²⁴⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence*. IV, 1848. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2022, s. 191. ISBN 978-80-7422-477-5.

²⁵⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 12.

averzi k pangermanismu i k Němcům, zatímco Rakousko pro něj představovalo spojení, pomocí něhož lze uskutečnit zvelebení českého (a jihoslovanského) národa skrze austroslavismus.

Koncem srpna napsal *Článek, o kterém bych si přál, aby jej každý přečetl a rozvážil* Havlíček v něm kladl apel na ty, kteří jsou „upřímní a poctiví milovníci svobody, demokracie, rovnosti práv, spravedlnosti atd., kteří jste od jakživa tak svobodně smýšleli již za staré vlády, kteří nejste liberalisté a demokrati ode dneška snad jen proto, že to nyní v modě jest, že nyní demokracie panuje a vynáší – vás, přátelé milí! žádám, abyste se mnou následující rozvážení učinili“.²⁵¹ Psal, že Rakouské císařství nás pojilo s Jihoslovany a vytvářelo nám bezpečný prostor k existenci, přičemž zde opět vnímáme austroslavistické smýšlení. Stavěl se proti Němcům a Maďarům, o nichž hlásal, že českému národu stáli v cestě úspěchu.²⁵² Zároveň vyzdvihoval tři body, díky kterým byl český národ schopný se jim postavit: zaprvé věrnost demokracii a svobodě, zadruhé držet se císařství a zatřetí udržení demokracie a svobody v Rakouském císařství.²⁵³ Dále se v tomto článku vyskytlo Havlíčkově známé liberální prohlášení: „Každý poctivý a spolu rozumný člověk jest liberální, jest demokrat, třeba se ani sám za liberálního a za demokrata nevydával; mnohý dobře smýšlející, ale přitom nerozumný člověk, ačkoli se domnívá býti liberální a demokrat, přece z nerozumu často demokracii a liberalismu nevědomky škodí a překáží; lidé chytří sice, ale nepoctiví, ačkoli se sami za liberální a za demokraty vydávají, nemohou nimi ani být.“²⁵⁴ Havlíček si tedy představoval liberála jako člověka poctivého a rozumného, přičemž ne každý hlasatel liberální demokracie skutečně je liberálem.

Austroslavismus se rovněž objevil v Havlíčkově článku *Slované v revoluci Vídeňské* z 21. 10. 1848. Podle něj sice bylo jasné, že vídeňská revoluce byla protislovanské povahy, ale vedli ji Maďaři a Němci (především z Frankfurtu). Proto bylo důležité nezavrhovat Rakousko, protože díky němu zůstaneme v kontaktu se zbytkem Slovanů.²⁵⁵ Podotýkáme, že Havlíček se neúprosně držel austroslavistického programu i v momentech, kdy jiní vlastenci ztráceli naději.

²⁵¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 13.

²⁵² Tamtéž, s. 15.

²⁵³ Tamtéž, s. 15.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 15.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 20.

Havlíček vydal v listopadu článek, v němž zvýraznil její význam kvůli nastávajícímu vypracování ústavy v Kroměříži.²⁵⁶ Informoval, jak se Morava neplánovala spojit s Čechy, taktéž upozornil na protislovanskou tendenci v Brně, kterou významně podporoval poslanec Skácel, jehož heslo znělo: „Rovnost obou národností, ale s předností němčiny a se střediskem ve Frankfurtě!“²⁵⁷ Současně vyzdvihl olomoucké Hanáky, poněvadž měli nejbližší k jeho austroslavistickému pojmání – domníváme se, že takto smýšlel, poněvadž Hanáci otevřeně podporovali slovanství a Rakouské císařství.

Příchod nového roku uvítal Havlíček článkem *Hlasování o suverenitě národa* (11. 1. 1849), ve kterém varoval o potenciálním návratu centralistické politiky. Dle Havlíčka by byl centralismus prosazen prostřednictvím oktrojované konstituce.²⁵⁸ Téhož měsíce vyšel článek *Neobyčejný katechismus* (25. 1. 1849), v němž kritizoval odpovědi malého, polského chlapce o náboženství, na základě kterých si uvědomoval, jak moc Rusko manipulovalo s Poláky. Havlíček uvedl tento příklad: „**Kterak se považuje v duchu náboženství křesťanského vláda panující nad námi císaře všeruského?**“ Chlapeček rychle odříkával: „**Povazuje se jakožto pocházející od Boha!**“²⁵⁹ Vymezoval se proti ruské propagandě, kvůli níž mladí Poláci spatřovali v Rusku svou vlast (ačkoliv jejich vlastní bylo Polsko).

Havlíčkovu blízké přátelství s Palackým, jak bylo řečeno především v kapitole 3 a v úvodu nynější podkapitoly (viz *Duch Národních novin*), hrálo význačnou roli od roku 1846. Oba vlastenci zastávali stejné názory ohledně politiky, proto jsme v jejich korespondenci mohli nalézt Havlíčkovu žádost na Palackého, zdali by nenapsal nástin ideální konstituce: „[...] nebyli by možno, aby mi Vašnost ráčila sdělit jeden exem. Vašeho vlastního návrhu konstituce pro Národní Noviny.“²⁶⁰

V článku *Po rozpuštění říšského sněmu* (13. 3.) představil občanům předpoklad postupného vývoje Rakouského císařství po přijetí oktrojované ústavy. Jako první upozornil, že v následujících dnech bude nejspíše zrušena svoboda tisku po vzoru předchozích vlád.²⁶¹ O den později vydal v *Národních novinách* text, v němž laicky prezentoval, co oktrojovaná

²⁵⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 24.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 25.

²⁵⁸ Havlíčkova předpověď nebyla daleko od pravdy – na počátku se vyhlásila oktrojovaná ústava, díky níž vláda skutečně vedla k centralismu a absolutismu, tudíž i k návratu cenzury.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 28.

²⁶⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korrespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohout, 1903, s. 620.

²⁶¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 33.

ústava pro český národ doopravdy znamená.²⁶² Oktrojovaná ústava²⁶³ byla sepsaná tak, aby ublížila menším národům a aby vedla právě k centralismu: Zůstal pouze titul císaře (tudíž titul krále Koruny české zanikl) a ten získal absolutní moc, postupem času se měla vytvořit německá kolonie a ministři nemuseli vykonávat usnesení z říšských sněmů.²⁶⁴

Havlíčkovy texty od přijetí oktrojované ústavy gradovaly po stránce austroslavistické, toužil totiž po zachování předchozí politiky, jež mu umožňovala publikovat bez cenzurních zásahů. Této tendence si všímáme zejména ve článku *Slované a Rakousko* (4. 4.)²⁶⁵ či *Válka uherská a Slované* (11. 4.).²⁶⁶ V prvním příspěvku se zaměřoval na budoucnost Slovanů a Rakouska a opakujícím motivem byla tužba po spravedlnosti a poctivosti, aby si rakouští Slované uchovali svou národnost.²⁶⁷ Ve *Slované a Rakousko* se krátce zmínil o uherské válce, přičemž připomínal, že by se po maďarském vítězství upřednostnily jejich požadavky oproti českým nebo jihoslovanským. Druhý článek uherskou válku podrobněji popisuje a Havlíček zdůraznil politika Košuta,²⁶⁸ který by u moci „opět tak utiskoval Slovanů, jako dříve, že nezná jinou než maďarskou svobodu, která jest vždy spojena s otroctvím Slovanů [...]“.²⁶⁹ Z Havlíčkových slov jsme si vyvodili, že vítězstvím Maďarů by česká národnost byla upozaděna, popřípadě by znamenala její zkázu.

Pátého května vydal Havlíček pojednání o potřebě federace založené na austroslavismu.²⁷⁰ Federace by pro rakouské Slovanů představovala vzájemnou ochranu: „My alespoň jsme přesvědčeni, že nespravedlivost Němců a Maďarska k nám, která již 1000 let trvá, nepomine [...]. Jediný platný prostředek proti tomuto utiskování jest, když se více slabších národů dohromady spojí [...]. My tedy nevidíme spásu svou v ničem jiném, než ve spojení s ostatními menšími národy slovanskými [...]. Proto jsme vždy horlili o zachování Rakouska [...]“.²⁷¹

²⁶² HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 35.

²⁶³ Důležité je podotknout, že za tento článek, *Výklad oktrojované ústavy*, byl vyslýchán policií – Havlíček do souhrnu *Národních novin* vložil průběh výslechu. (Tamtéž, s. 44–55.)

²⁶⁴ Tamtéž, s. 36.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 41–42.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 43–44.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 41.

²⁶⁸ Lajos Kossuth byl maďarským politikem usilujícím o svobodu Maďarů. (PRAŽÁK, Richard. *Lajos Kossuth*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 35–37. ISBN 8021009276.)

²⁶⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 43.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 57.

²⁷¹ Tamtéž, s. 57.

Až do konce roku²⁷² Havlíčkovy články v *Národních novinách* byly liberálního a národního rázu, snažně bojujícího za austroslavismus, za svobodu tisku a za lidská práva.²⁷³ Stat' *České národní divadlo* (8. 12. 1849) byla výjimečná, poněvadž se v ní Havlíček navrátil k odsuzování vlastenců, pro něž jediná podmínka kvality byla hra v českém jazyce, ačkoliv dílo nemělo literární hodnotu. O tom píše: „Zdá se nám, že ředitelství národního divadla příliš vysoce cení české původní kusy a že špatným českým kusům příliš velikou přednost dává před dobrými cizo-literturními.“²⁷⁴

Palacký musel odstoupit z literárního prostoru kvůli článku hájícího federaci,²⁷⁵ za něž ho německé centralistické noviny odsuzovaly. Havlíček napsal reakční článek *Federalisté a centralisté* (6. 1. a 8. 1. 1850) a vystoupil proti nim. Píše, že německé noviny vyvracely vše, co Palacký napsal, jelikož národní rovnoprávnost a centralismus nemohly společně koexistovat.²⁷⁶ Vypozorovali jsme, že Havlíček tudíž účelově zbrojil a snažil se proti nim argumentovat, aby obhájil myšlenku austroslavismu a austroslavistické federace v Rakousku.

Národní noviny byly několikrát pozastavené, neboť jak jsme si představili, znamenaly pro stát hrozbu – až 19. 1. 1850 je vláda oficiálně zakázala vydávat.²⁷⁷ V průběhu své existence se staly významným periodikem šířícím národní liberalismus a austroslavismus, přičemž pomáhaly vzdělávat odběratele, jelikož Havlíček věřil tomu, že národní процitnutí může nastat pouze v okamžiku, kdy je člověk politicky uvědomělý.

4.3.3 REDAKTOR SLOVANA (8. 5. 1850 – 14. 8. 1851)

V podkapitole se zaměříme především na články vydané ve *Slovanu*, a ty propojíme s relevantní korespondencí. Podobně jako v případě *Národních novin* budou primárními zdroji články, jež reprezentovaly Havlíčkovy názory. Dále upozorňujeme, že byly účelně vynesčány čtyři měsíce v roce 1850, avšak pro srozumitelnost načrtne, co se v tomto časovém období událo: Tobolka uvedl v *Politických listech*, že se Havlíček ihned snažil

²⁷² V červenci byl dokonce odsouzen vojenským soudem ke čtrnáctidennímu vězení za své protivládní články. (OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1, s. 114. ISBN 80-200-0468-8.)

²⁷³ Například můžeme zmínit články: *Porota* (23. 9.), *Uspořádání obcí místních* (30. 9.), *Amnestie v Uhřích* (14. 10.), *Rovnoprávnost* (17. 10.), *Naše obávání* (1. 11.), *Dva copy* (13. 12.) a *O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousích* (23. 12.).

²⁷⁴ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906, s. 116.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 130.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 130.

²⁷⁷ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1, s. 114. ISBN 80-200-0468-8.

o zrušení zákazu vydávání *Národních novin*, což se nevydařilo. Proto zvažoval přesídlení do jiného města (Vídeň a Brno), ale ani jedno město nebylo vyhovující, poněvadž v prvním městě probíhaly nepokoje a v druhém městě se setkal s neochotou.²⁷⁸ Pokoušel se nalézt jiné, kde by mu bylo umožněno vydávat liberální periodikum, dokud se nedohodl v Kutné Hoře s Františkem Procházkou. S rodinou se proto přestěhoval do Kutné Hory a vznikl *Slovan*.²⁷⁹

V prvním čísle *Slovana*²⁸⁰ připojil na začátek článek *Místo úvodu*, kde Havlíček znovu vyslovil potřebu svobody tisku. Dle Havlíčka svoboda tisku znamená pro národ prostředek ke vzdělání všech stavů společnosti. Zdůraznil, že ačkoliv platí v Praze a jiných větších městech ústava, díky níž mohou občané vydávat noviny, nikdo nezaložil liberální časopis v české zemi po zrušení *Národních novin*.²⁸¹ Plně doufal, že v blízké budoucnosti bude svoboda tisku skutečně aplikována v praxi a nebudou pouhým soupisem na papíře.²⁸² Na tuto polemiku navazoval článkem *Naše zemská ústava*,²⁸³ v němž probíral ohlášení české zemské ústavy – zemský sněm, který o ní rozhodoval, se skládal z minima českých zástupců, neboť zemský sněm byl stavovský.²⁸⁴ Havlíček již v prvním čísle pokračoval v cílení na vzdělání čtenářů. Chtěl je seznámit s bezprávím, kterého se jim dostávalo. Současně vnímáme jeho články jako prostor pro vyjádření obav z utužující centralistické vlády, jež neumožňovala vznik austroslavistické federace v Rakouském císařství a utlačovala menší národy ve prospěch nejčtetnějšího, německého.

Česká šlechta (1. 6. 1850) obsahovala výtah ze zasedání českého sněmu z 30. 8. 1847, aby prokázal, že mnozí čeští šlechtici smýšleli liberalisticky.²⁸⁵ Píše: „[...] větší část z těch 26 [...] ještě až posud zůstala věrna tehdejšími zásadám svým. Musíme totiž podotknouti, že mnohé liberální a všeobecnosti skutečně užitečné návrhy činili již v předešlých sněmích, na které ovšem vláda tenkrát skoro žádný ohled nebrala.“²⁸⁶ Účelově tak publiku prezentoval, jak si šlechta již tehdy za absolutismu stála za svým názorem. Konal tak, aby příjemci pokračovali v podporování liberalismu v obdobném stavu. Nejspíše takto

²⁷⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1, s. 1.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 1–2.

²⁸⁰ Všem předplatitelům *Národních novin* slíbil první tři měsíce *Slovana* zadarmo. (Tamtéž, s. 3.)

²⁸¹ Tamtéž, s. 6–7.

²⁸² Tamtéž, s. 9.

²⁸³ První číslo bylo kvůli tomuto článku konfiskováno. (Tamtéž, s. 91.)

²⁸⁴ Tamtéž, s. 16.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 70.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 71.

vyzýval šlechtice, aby se rovněž nevzdávali,²⁸⁷ zejména proto, že kvůli stavovskému rozdělení zemského sněmu bude jejich podpora klíčová.

Havlíček, jak již víme, několikrát vyslovil potřebu svobodu tisku k šíření národního cítění a k udržení národnosti. Nadále této myšlence zůstal věrným a napsal článek *Censura a svoboda tisku* (15. 6.), kde zmiňoval, že cenzura nemůže existovat společně se svobodou tisku.²⁸⁸ Popsal situaci v Prusku – voják postřelil krále, díky čemuž „... vydali v Prusích nový zákon o tisku a ustanovili kromě kaucí a jiných zámečků na prostořeká ústa svobody tisku také ještě i to, že pošta nemusí každý časopis rozesílati, a že se tiskařům může odejmouti jejich právo, když by toho úřad za dobré uznal.“²⁸⁹ Nový zákon znamenal pro Prusko konec svobodného tisku a Havlíček se obával, že podobné stanovisko vysloví Rakousko a předznamená to příchod absolutismu.

Havlíček uvedl v *Našem nynějším postavení* (22. 6.), že *Slovan* zakázali v Haliči, Krakovsku a Bukovině kvůli jeho obsahu,²⁹⁰ přičemž zdůraznil, že v nejbližších dnech nepochybně dojde k zákazu i například ve Vídni či Uhrách. Dokazuje to, že *Slovan* představoval pro vídeňskou vládu hrozbu hlásající zásadní myšlenku proti centralismu. Austroslavismus znamenal popření centralismu, a to vláda nemohla dopustit.

Jedním z Havlíčkových nejvíce austroslavistických textů byl článek *Slovanská politika* (17.–24. 7.),²⁹¹ v němž opět kladl důraz na utvoření federace uvnitř Rakouska. Načrtl význam panslavismu, který vnímal jako prostředek k probuzení národního cítění či povzbuzení utlačovaného národa. Nicméně bylo pro něj nemyslitelné, aby fungoval jako politický program, poněvadž by taktéž vedl k centralizaci – utlačovaly by se menší slovanské národy v prospěch společného slovanského jazyka.²⁹² Jediný politický program, který by vydatně sloužil rakouským Slovanům i Rakušanům, byl austroslavismus, neboť představoval pro Rakouské císařství posílení moci, současně pro Čechy a Jihoslovany, potažmo Poláky či Rusíny²⁹³ znamenal udržení své národnosti a svobody. Vyčetli jsme, že Havlíček v článku prezentoval výhody austroslavismu pro všechny strany a snažil se, aby čtenáři zastávali stejné stanovisko jako on.

²⁸⁷ Po revolučním roce 1848 ubylo mnoho podporovatelů ze šlechtických stavů, neboť přišli o poddané a výrazně se odkláněli od liberalismu, přestože minulý rok hlásali liberalistická hesla. (HAVLÍČEK BOROVSKEJ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1, s. 76.)

²⁸⁸ Tamtéž, s. 89.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 86–87.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 91.

²⁹¹ Tamtéž, s. 165.

²⁹² Tamtéž, s. 171–172.

²⁹³ Tamtéž, s. 176.

Havlíčkovu odmítání panslavismu jako politického programu²⁹⁴ jsme také pozorovali v článku *Kdo jest větší idealista?* (31. 7. 1850). Brněnský časopis *Die Presse* označil Havlíčka za panslavistu, který přeměnil jeho podobu z literární na politickou. Havlíček se vyhradil vůči tomuto obvinění, protože byl zastáncem austroslavismu, který by ke spojení s Ruskem přistoupil pouze v případě, že by musel volit mezi germanizací a rusifikací: „[...] nechceme býti Rusy, což zajisté jest smýšlení Poláků, Čechů i Jihoslovanů [...] pravili jsme již nejednou, že raději přece budeme Rusy, než abychom se dali nutit k němectví!“²⁹⁵ Havlíčkovu přesvědčení v tomto časovém období bylo jednoznačné – šířil austroslavismus, utvořený jako reakce na panslavismus, tudíž některé názory mohly být shodné, avšak hlavní myšlenkou se od sebe výrazně lišily.

Opakujícím tématem, o němž Havlíček informuje ve *Slovanu*, je již zmiňovaná politika centralizace. Článek *Proti centralisaci* (11. 9.) se zaměřoval na nesmyslnost zákonů: Tvrdilo se, že Rakousko mělo rovnoprávnost, nicméně na sněmu mohl jeden hlas přehlasovat čtyři, seznam povolených periodik podobal seznamu za Metternichova absolutismu a na úřadech a u soudů převažovala němčina nad češtinou.²⁹⁶ Havlíček tedy vyčítal Rakousku, jak rovnoprávnost slibovaná oktrojovanou ústavou v praxi neexistovala.

Príspevek *Panu professoru Janu Kolárovi* (23. 10.) odpovídal na dopis Jána Kollára v časopisu *Reichszeitung*, v němž Kollár reflektoval staré náboženství a zjištění, že slovanští a germánští bozi koexistovali mírumilovně vedle sebe.²⁹⁷ Havlíček označil Kollárovu dedukci za fantazijní, nezaloženou na dostatečné empirii a sarkasticky podotkl, že „již začíná býti p. K. z apoštola Slovanského prorokem Reichszeitungu“.²⁹⁸

Havlíčkovy austroslavistické postoje se objevily u *Návrhu nového spolku nepolitického* (2. 11.) – třebaže spolek nazýval nepolitickým, hlavní smyslem bylo zvelebit slovan-
ský, převážně český národ v Rakousku.²⁹⁹ Chtěl, aby se dělil na tři části: „Domácí podporování výtečných mladíků“, „Opatření našim mladíkům příležitosti k poznání osobně jin-
slovanských krajů a jinosslovanským ku poznání našeho“ a „Podporování našich mladíků

²⁹⁴ Český panslavismus šířený Kollárem nikdy nebyl politickým programem, avšak Němci a Rakušané jej takto často označovali. (HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1, s. 205–206.)

²⁹⁵ Tamtéž, s. 206.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 311.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 417.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 418.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 444.

výtečných a již dále pokročilých, aby mohli poznati cestování cizí země“.³⁰⁰ Domníváme se, že Havlíček toužil po tomto spolku i proto, aby nepřesvědčeným občanům vytvořil lásku k Jihoslovanům a Rusínům, a tak by případné spojení s nimi nepředstavovalo potíže.

Havlíček se obával v článku *Na počátku roku 1851* (8. 1.) toho, co rok 1851 přinese. Podotkl, že roky předchozí³⁰¹ způsobily českému národu mnoho bolu a žalu, a očekával, že se politická situace zhorší, tedy bude směřovat k absolutismu.³⁰² Píše: „Nejlepší měřítko pravých úmyslů vlády jest vždy svoboda tisku. [...] Poněvadž tedy dobré vládě nikdy škoditi nemůže svoboda tisku, patrnó jest naopak, že vláda, která potlačuje svobodu tisku, nemůže býti dobrá vláda.“³⁰³ Svoji tezi aplikoval na Rakousko a řečnickými otázkami naznačil čtenářům, že šlo o druhý případ.

Žaloba c. k. státního zastupitelstva proti Slovānu (22. 1.) zmapovala lednové události. Na začátku ledna byl Havlíček spolu s Procházkou obžalován za informaci o budoucí hrozbě války s Pruskem.³⁰⁴ Tuto informaci doložil na dopisu od státního zastupitelstva, přičemž Havlíček dodal, že po výslechu stanovili pokutu mezi 5 až 100 floriny ve stříbře.

Havlíček upozornil na nové nařízení ohledně zasílání časopisů ve svazcích v *Portu za časopisy* (5. 2.) – původně se na zásilky musela dávat speciální známka v hodnotě jednoho florinu ve stříbře, proto snížil vydávání *Slovāna* na jedenkrát týdně, aby periodikum neprodělavalo. Od ledna 1851 zásilka svazkových časopisů stála stejně jako běžná zásilka a její cena se určovala „od váhy a sice 1 kr. stř. z lotu“³⁰⁵ porta platiti musí“.³⁰⁶ Havlíček si vysvětloval nové nařízení jako účelnou sabotáž *Slovāna*, poněvadž jiné noviny nevycházely v tomto formátu. Znamenalo to pro něj čtvrtletní zdražení o 1356 florinů ve stříbře.³⁰⁷ Podotýkáme, že rok 1851 byl rokem snah o zakázání dalších Havlíčkových novin, neboť v následujících měsících pokusy budou eskalovat.

K patnáctému březnu vydal Havlíček *Redakce Slovāna k čtenářstvu*, kde obeznámil odběratele se situací, proč nebylo předchozí číslo přístupné – podkrajský úřad v Kutné Hoře

³⁰⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovān 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1, s. 446.

³⁰¹ Roky 1849 a 1850.

³⁰² Tamtéž, s. 551.

³⁰³ Tamtéž, s. 552.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 586.

³⁰⁵ Havlíčkův jeden svazek se počítal za 4 loty. (Tamtéž, s. 605.)

³⁰⁶ Jeden krejcar ve stříbře.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 605.

jej zkonfiskoval.³⁰⁸ Nacházely se v něm dva nevyhovující články, kdy první popisoval německou záležitost a druhý obeznámil čtenáře s Havlíčkovým zákazem pobytu v Praze na základě rozhodnutí vojenského velitelství z 10. 3.³⁰⁹

Na základě Havlíčkova dopisu adresovaného Palackému (27. 4. 1851)³¹⁰ jsme zjistili, že v minulosti Havlíčkovi poradil, aby vytvořil souhrnné dílo článků *Národních novin*.³¹¹ A jak sděluje, soudobá situace se nakonec stala hlavní motivací k jeho vytvoření. Rovněž Havlíček příteli píše, jak je skoro každé číslo *Slovana* zkonfiskováno, ale navzdory tomu se pohybuje počet odběratelů okolo 2000.³¹² *Slovan* společně s Havlíčkem se nyní vyskytovali na vrcholu popularity, která byla podmíněná i tím, že byl jediným liberalistickým periodikem v Praze a okolí. Domníváme se, že z tohoto důvodu Havlíček pokračoval ve vydávání, jelikož by pak neexistovaly žádné noviny reprezentující liberalismus.

Ve *Výtrvalosti opposice* (28. 6.) Havlíček opět uvedl, že nevzdělaný národ není schopen vybojovat svobodu, a proto je nutné, aby vzdělání pomohli a dovzdělali ty, již to potřebují.³¹³ Navazuje na svou myšlenku slovy: „V tom tedy jeví se vlastně veškerá povinnost všech těch, kteří se k liberálně-národní straně počítají a přihlašují, a zadostiučinění této povinnosti není věc malá a snadná, zvláště pak nyní, kde strana liberálně-národní do spodu přišla a nad sebou má stranu nepřátelskou, která nyní v rukou svých drží všechnu moc veřejnou [...]“³¹⁴ Připomínal takto totiž své dřívější prohlášení o liberalistech – ačkoli se člověk za liberála označí, neznamená to, že jím skutečně je, pakliže liberalisticky nejedná, a to se dle Havlíčka v nynější krizi projevovalo. Zastánců liberalismu výrazně ubývalo, když se strana liberálně-národní stala opozicí rakouské vlády.³¹⁵

V dopisech Františku Palackému (4. 7.) a Františku Kavanovi (9. 7.) Havlíček nastínil, jaká budoucnost čeká *Slovan* – rozhodl se, že v nejbližších měsících periodikum ukončí, poněvadž vycházela nařízení, která účelně komplikovala chod *Slovana*. Palackému napsal, že přemýšlel o pronajmutí dvora a o ekonomickém zaměstnání, přičemž ve volném

³⁰⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2, s. 669.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 670.

³¹⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 422.

³¹¹ Souhrnné dílo se jmenuje *Duch Národních novin* a je dedikováno Palackému.

³¹² Tamtéž, s. 423.

³¹³ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2, s. 751–752.

³¹⁴ Tamtéž, s. 752.

³¹⁵ Tamtéž, s. 755.

čase by se mohl věnovat literární práci.³¹⁶ Stejnou informaci předložil Kavanovi, pouze ji více rozvedl: „Úmysl můj tedy jest opustiti žurnalistiku a chopiti se beletristiky a historie ve stejném směru jako posud.“³¹⁷

Prohlídky tiskárny a její expedice gradovaly v průběhu července a v *K čtenářstvu* (20. 7.) zmapoval jejich nejnovější vývoj: Nejprve úřady zkonfiskovaly padesáté číslo *Slovana* a druhého dne nařídily konfiskaci dotisku *Epištol kutnohorských*³¹⁸ a důkladně celý den prohlížely tiskárny *Slovana*, přičemž neumožnily jemu ani zaměstnancům vstup, a v pátek (18. 7.) opět provedly další prohlídku tiskáren i Havlíčkova bytu.³¹⁹ Následující červencové kroky vlády o to více stěžovaly chod časopisu – viz článek *První výstraha* (27. 7.). Havlíček v něm píše, že dostal oficiální výstrahu od Pražského náměstnictví kvůli obsahům článků *Slovana*. Havlíčkovi tato zpráva přišla 20. 7. a vybízela ho k zmírnění popisu politických a církevních záležitostí.³²⁰ Z červencových článků a korespondence jsme vyčetli, že během něj vyvrcholily Havlíčkovy obavy – již na počátku července uvažoval nad jinou kariérou, jelikož nepochybně očekával, že jednoho dne vyjde oficiální nařízení o zákazu *Slovana*.

Havlíček se rozhodl pro ukončení *Slovana* kvůli druhé zaslané výstraze od Pražského náměstnictví, a proto se v padesátém osmém čísle (14. 8. 1851) rozloučil se čtenářstvem ve článku *Konec*. Píše, že ruší časopis, neboť nechtěl, aby *Slovan* měl stejný osud jako *Národní noviny* – aby bylo oficiálně zakázáno jeho vydávání.³²¹ Naposledy rovněž stanovil poslání *Slovana*: „[...] hlavní jeho účel byl až posavad připravití poznenáhla v národu našem ono smýšlení, bez kterého nelze dojíti svobody [...]“³²²

V svém posledním časopise Havlíček vyjadřoval liberálně-národní postoje, které navazovaly na politický program austroslavismus. Tehdy se vyskytoval na vrcholu své kariéry a popularity, třebaže nesídlil v Praze, poněvadž *Slovan* byl potřebnou opozicí v dobách blízcího se absolutismu a centralismu. Čtenáře seznamoval převážně s politickými událostmi v císařství a ve světě a vysvětloval jejich význam pro český národ, přičemž tíhl

³¹⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 425.

³¹⁷ Tamtéž, s. 428.

³¹⁸ *Epištoly kutnohorské* si více představíme v následující podkapitole.

³¹⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2, s. 777.

³²⁰ Tamtéž, s. 783.

³²¹ Tamtéž, s. 806.

³²² Tamtéž, s. 810.

k laicizaci a detailním výkladům, aby články byly přístupné každému. Soudobé vládě však jeho publikace nevyhovovaly, neboť se v nich stavěl proti všem nařízením, která porušovala zákony z oktrojované ústavy (4. 3. 1849) – Havlíček mnohokrát uvědomil své odběratele, že ústava existovala pouze na papíře, spíše sloužila jako smiřovací prostředek a nikdy nevešla v praxi.

4.3.3.1 EPIŠTOLY KUTNOHORSKÉ

Cílem podkapitoly je stručně představit Havlíčkovu literární dílo *Epištoly kutnohorské* (1851),³²³ které původně vycházelo ve *Slovanu* od 8. 6. 1850 do 29. 12. 1850³²⁴ a jehož druhou verzi vydal knižně až na popud blízkých.³²⁵ Obsah *Epištol* knižního vydání byl rozdílný od vydání v periodiku – Havlíček zmínil v *Předmluvě*, že „přijali jsme do něho také více jiných stejného směru článků dílem již dříve od nás vydaných, dílem nyní zvláště sepsaných, při čemž také zapotřebí bylo celý běh spisů změnit a jinak spořádati“.³²⁶

Epištoly vznikly jako reakce na politické události let 1849–1850.³²⁷ Autor v nich vyjádřil nesouhlas se všemi novými nařízeními, která systematicky připravovala císařství na absolutismus. Předním zastáncem absolutismu byli klerikální politici,³²⁸ přičemž obecně platí, že byli římskokatolického vyznání.

Havlíčková snaha o reformu církve se nerozcházela s katolickou vírou. Jeho odpor vůči katolické církvi byl převážně antiklerikální povahy – tedy chtěl, aby církev neměla značnou moc v politické sféře.³²⁹ Stavěl se i proti povinnému celibátu: Odmítal přesvědčení, že kněží nemohou být v manželském svazku z důvodu, že je tak psáno v bibli.³³⁰ Značné národní cítění se objevilo v jeho návrhu reformace, neboť chtěl, aby bohoslužba probíhala v národních jazycích a neupřednostňovala se latina. Píše následovně: „Příčiny, pro které uvedena jest latina do služeb božích a co úřední a diplomatický jazyk v církvi, jsou předně pohodlí římské papežské hierarchie, aby mohla pomocí jednoho jazyka nade všemi národy vládnout [...]. Tím však již obyčejný lid zcela byl vyloučen ode všeho

³²³ Dále již *Epištoly*.

³²⁴ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2, s. 815–816.

³²⁵ Tamtéž, s. 823.

³²⁶ Tamtéž, s. 836.

³²⁷ Viz podkapitola 4.3.2.

³²⁸ Tamtéž, s. 835.

³²⁹ Tamtéž, s. 836.

³³⁰ Tamtéž, s. 889.

[...] a zůstával pořád v temnosti, neboť kde vyšší stavy mluví jiný jazyk než nižší třída, tam jest nevyhnutelné utiskování a šizení lidu.“³³¹

Epištoly zmiňujeme v kontextu Havlíčkova myšlení proto, že se v nich nachází liberálně národní tendence, které byly příznačné pro tuto Havlíčkovu životní etapu. Jak jsme vyčetli z korespondence (viz podkapitola 4.3.3), zájem o *Epištoly* byl velký. Na závěr uvádíme, že Havlíček zůstal věrný antiklerikalismu až do smrti.

4.4 HAVLÍČKOVA BRIXENSKÁ KONFINACE (16. 12. 1851 – 6. 5. 1855)

V této podkapitole budeme prostřednictvím korespondence³³² mapovat Havlíčkův nucený pobyt v Brixenu,³³³ přičemž se zaměříme na jeho názory a realistické zaznamenání konfinace. Nejdříve je nezbytné podat vysvětlení, proč Havlíček žil v konfinaci: Po ukončení *Slovana* Havlíček zůstal v Kutné Hoře do konce srpna téhož roku a přestěhoval se s rodinou do Německého Brodu. Opětovně na něj byla podána žaloba za dva články publikované ve *Slovanu* a musel se dostavit 12. 11. 1851 do Kutné Hory na soudní jednání, z něhož vyšel bezúhonně. V prosinci vláda povolila konfinace nevyhovujících žurnalistů, a proto byl v půlce prosince Havlíček zatčen a odveden do Brixenu.³³⁴

Když Havlíček dorazil na určené místo, napsal dopis manželce Julii (22. 12. 1851), kde věčně popsal cestu do Brixenu.³³⁵ Zmiňuje, že do konce roku bude bydlet v hostinci za vládní finance, jelikož pro něj neměli přichystaný byt.³³⁶ Již tehdy mu bylo povoleno, aby v Brixenu měl svou rodinu.³³⁷

Dochoval se dopis adresovaný bratru Františku Havlíčkovi (10. 2. 1852), kde Karel Havlíček píše o podobě svého ubytování: „Já zde nejsem ve stravě tak, jak se to u nás běře, nýbrž jsem zcela dobře obsloužen. [...] mně všechnu obsluhu, totiž vaření, uklízení, čištění

³³¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2, s. 874.

³³² Korespondence této Havlíčkovy životní etapy se povětšinou nedochovala, a proto budeme pracovat pouze s menším množstvím než v předchozích kapitolách, neboť zde nezmiňujeme všechny, pouze ty relevantní.

³³³ Během brixenské konfinace napsal vrcholná satirická díla – skladby *Tyrolské elegie*, *Král Lávra* a *Křest svatého Vladimíra* (dochováno pouze torzo). Brixenské skladby reflektovaly jeho zážitek a obsahovaly kritiku Bachova režimu.

³³⁴ OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1, s. 114. ISBN 80-200-0468-8.

³³⁵ Havlíčkova cesta do Brixenu byla detailněji zaznamenána v *Tyrolských elegiích*, jimž se věnoval na počátku roku 1852. (Tamtéž, s. 114.)

³³⁶ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 511.

³³⁷ Tamtéž, s. 512.

šatů atd., samy osobně konají a mohu říci, že nemám ani příčinu býti nespokojen s nimi.“³³⁸ Tímto prohlášením je možné vyvrátit mylnou a současně účelnou představu o Havlíčkovi-mučedníkovi, která se utvořila skoro ihned po Havlíčkově smrti (viz podkapitola 1.2.1).

Poslední únorová korespondence, kterou chceme zmínit, probíhala s Adolfem Pin-kasem z 28. 2., v níž se Havlíček vymezil proti Bachově vládě: „Nemohu si tuto náhlou změnu v jejich systému se mnou jinak vysvětliti rozumně, nežli že mne tím chtějí přinutit, abych konečně podlehl a obdivoval politiku pana Potoka.“³³⁹ Avšak ani zdejší alpejské povětrí není tak silné, aby můj žaludek mohl ztrávit jejich systém [...]“³⁴⁰ Z tohoto prohlášení usuzujeme, že Havlíček neidentifikoval Bacha jako iniciátora své konfinace.

V březnu vzpomínal v dopise Aloisi Krásovi na minulost; stýskalo se mu po době, kdy spolu s Krásou mohli veřejně šířit své postoje a argumentovat s kýmkoli se jim zachtělo. Dodává: „Zde v Brixenu arci ničeho dělat nemohu, přece však času neztrácím, nýbrž čtu pilně, a když již nic jiného, lezu po Alpách a tužím si oudy.“³⁴¹ Havlíček tedy vlastně realizoval v konfinaci to, co plánoval dělat po skončení *Slovana* (viz 4.3.3).

Havlíčkově psaní Palackému (26. 10. 1852) obsahovalo popis jeho literárních tužeb – uvědomoval si, že české dějepisectví stále nemělo rozsáhlé zpracování veškerých ruských dějin: „[...] napadlo mi totiž, že budu muset při rozšiřování říše vždy přece připojiti také předešlou historii nově v Rusku přibylých zemí, poněvadž v naší literatuře nic podobného nemáme. [...] Dobře tedy bude vložit velkou epizodu dějin polských [...]. Krom toho obíral jsem se již před desíti lety v Moskvě myšlenkou sepsati dějiny kozáků ukrajinských a neupustil jsem nikdy tento úmysl [...]“³⁴²

Do Brixenu se za ním přestěhoval zbytek nejbližší rodiny – manželka Julie a dcera Zdenka, přičemž o této skutečnosti informoval bratra Františka v dopise z 18. 11. 1852. V něm dále psal o nedávné prohlídce bytu podle rozkazu vídeňské policie; Havlíček uvedl,

³³⁸ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 516–517.

³³⁹ Panem Potokem byl myšlen Alexandr Bach, poněvadž použil český překlad Bachova příjmení.

³⁴⁰ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohout, 1903, s. 564.

³⁴¹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 523.

³⁴² Tamtéž, s. 526.

že zabavili vše, co stihl napsat, avšak nebylo toho mnoho, neboť „nic skoro nepíšu“.³⁴³ V závěru dopisu poprosil bratra o zaslání knih, jež potřeboval k sepsání ruských dějin.

Šestnáctého března 1853 píše Havlíček o snaze navrátit se do vlasti, zároveň však předložil možnost přestěhování se do Srbska, pakliže bude neúspěšným.³⁴⁴ Předpokládáme, že tato volba byla opodstatněná pozitivním vztahem k Srbům, který byl podnícen Vukem Karadžićem, s nímž se seznámil ve Lvově, když pobýval u Zapa před vycestováním do Ruska (viz podkapitola 4.1).

V létě (17. 8. 1853) se Havlíček v dopise Palackému sarkasticky vyjádřil o pobytu v Brixenu: „Ovšem kdyby oni znali lépe okolnosti a mne, věděli by, že jsem se krom veřejného žurnalistického působení žádnou agitací nezaměstnával, a že bych tedy nyní, kdežto beztoho všechnu svobodu tisku udusili, tak dobře a pro ně neškodně mohl v Čechách býti jako zde, s tím jediným rozdílem, že by si ročně 500 zl. ušetřili [...] jak dalece naši policii znám, vždy jsem pozoroval, že špatné zprávy mají a že obyčejně hledají nebezpečí tam, kde není, a skoro nikdy tam, kde jest!“³⁴⁵ Předpokládáme, že Havlíček odkazoval na Silvestrovské patenty (31. 12. 1851), které zrušily oktrojovanou ústavu a navrátily císařství absolutismus. Nemuselo tedy dojít k jeho konfinaci, neboť od srpna 1851 byl politicky nečinný a tento výnos by politickou činnost akorát podpořil. Proto mu konfinace přišla úsměvná – změna lokace nebyla nutná, navíc stála vládu 500 florinů ročně.³⁴⁶

Z roku 1854 volíme jako první dubnovou korespondenci s bratrem Františkem – Havlíček mu píše (26. 4. 1854) o článku týkajícího se amnestií dalších nepohodlných žurnalistů, kteří podobně jako on byli v prosinci 1851 nuceni opustit bydliště. Na seznamu se nevyskytovalo jeho jméno, tudíž sourozenci vzkázal, že „tady musím zůstat!“³⁴⁷

Psaní adresované Palackému (19. 5. 1854) obsahovalo polemiku týkající se názorů, jak se měl dříve zachovat, aby se vyhnul deportaci do Brixenu: „Kdybych tenkrát, když roku 1851 vypukl v prosinci francouzský Staatsstreich, se byl načas odstranil tak, jak jsem to učinit chtěl a taky o tom již mluvil, byl bych ušel jistě Brixenu.“³⁴⁸ Dále jsme ze psaní

³⁴³ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 529.

³⁴⁴ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohout, 1903, s. 676.

³⁴⁵ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 533.

³⁴⁶ Havlíček měl přísný zákaz vydělávat si literární prací, proto musel být finančně zajištěn od státu.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 536.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 539.

vyčetli i důvod, proč se takto nezachoval – prezident Francie, Louis-Napoleon, provedl úspěšný převrat, který vedl k potlačení opozice, a Havlíček věřil, že se Rakousko zaměří spíše na Francii nežli na něj.

Havlíček se zmínil v dopisu Adolfu Pinkasovi (8. 12.) o nadcházejícím třiletém výročí od příchodu do Brixenu, přičemž uvádí: „[...] a nevidím posud mnoho naděje na navrácení domů.“³⁴⁹ Výrok odůvodňoval tím, jak vláda běžně vnímala nepohodlné lidi za rusofily. Vывodili jsme si, že toto označení očekával kvůli již zmíněné práci na souhrnu ruských dějin a potažmo i kvůli *Křtu svatého Vladimíra*. Na konci dopisu sarkasticky podotýká, že mu nezbývalo nic jiného než se stát „rusomanem“, aby nebyl odsouzen za lži, avšak toto stanovisko nemůže nikde prohlásit, jelikož svoboda tisku neexistuje.³⁵⁰

V posledním půlroce konfinace se Havlíček snažil o návrat do Čech kvůli horšícímu se zdravotnímu stavu manželky Julie.³⁵¹ Minulý rok (1. 4. 1854) proběhl výslech s nejvyšším policejním úředníkem Kempenem o navrácení se do české vlasti, z něhož nic pozitivního nevzešlo. Havlíček se o této skutečnosti zmínil v žádosti Kempenovi z 10. 1. 1855.³⁵² Argumentoval tím, že neplánoval pokračovat v publicistické kariéře a že jeho články nikdy nebyly agitační. Podoba žádosti se zachovala v Tůmově *Karlovi Havlíčkovi Borovském: nejslavnějším publicistovi českého národa*, kde uvedl, že Jaroš, Havlíčkův švagr, doručil žádost do rukou Kempena, přičemž následné písemné povolení bylo doručeno Havlíčkovi 27. 4. 1855 a z Brixenu odešel o devět dní později.³⁵³

Havlíčkovo více než tříleté působení v Brixenu se (jak je dobře známo) vyznačovalo utlumením jeho publikační aktivity – pobýval na místě stovky kilometrů od rodinné vlasti a nemohl publikovat. Avšak ani na místě nuceného pobytu se neodchyloval od svých předchozích názorů, nadále nesouhlasil s klerikály a absolutisty a podporoval národní cítení s liberalismem.

³⁴⁹ HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 550–551.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 552.

³⁵¹ Julie Havlíčková společně se dcerou musela v roce 1854 odcestovat do Prahy, aby se uzdravila.

³⁵² TŮMA, Karel. *Karel Havlíček Borovský: nejslavnější publicista českého národa. 2.*, laciné vyd. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví Karla Šolce, 1885, s. 600.

³⁵³ Havlíčkův návrat do Čech (polovina května 1855) není v kontextu této bakalářské práce významný, poněvadž dochované prameny nenesou zásadní změnu v jeho postojích k soudové politice či Slovanstvu, proto jsme se rozhodli, že poslední část jeho života nezaznamenáme.

ZÁVĚR

Prostřednictvím analýzy korespondence a publicistické i literární tvorby Karla Havlíčka Borovského jsme v bakalářské práci pozorovali jeho postupný myšlenkový vývoj od útlých let až do let závěru života. Rozčlenili jsme Havlíčkovy myšlenkové postoje do čtyř významných etap, které jsme rozdělili na studentská léta (1831–1842), ruskou zkušenost (1843–1844), publicistickou činnost ve třech periodicích (1845–1851) a brixenskou konfinaci (1851–1855).

První životní etapa, studium gymnázia a kněžského semináře, zobrazovala Havlíčkovu rostoucí náklonnost ke Kollárovu pojetí slovanské vzájemnosti. Kollárův panslavismus se později v kněžském semináři (1841–1842) stal příčinou jeho vyloučení, neboť teologickému studiu nebyl zcela oddán a věnoval mnoho času četbě české i zahraniční vlastenecké literatury. Prošel si krizí spjatou s panslavistickými postoji v době Lvovského pobytu, během něhož zjistil, že Poláci utlačují menší slovanské národy jako Rusíny a Litevce. K závěru roku 1842 jsme vyzorovali významný příklon k rusofilství a ilyrismu.

Ruská zkušenost trvající pouhý rok a půl pro Havlíčka znamenala konfrontování Kollárova panslavismu s reálnými zkušenostmi z ruského prostoru. Zdrucující vzdálenost od idey panslavismu podnítila proměnu jeho uvažování nad konceptem slovanské vzájemnosti. Toto časové období se vyznačuje vystřízlivěním z deziluzí a inklinací k individualismu, přičemž u něj nadále přetrvávaly sympatie k utlačovaným slovanským národům.

Havlíčkovu publicistickou činnost jsme rozdělili do tří částí, a to podle periodik, v nichž působil na pozici redaktora. Prvním periodikem byly *Pražské noviny*, kde publikoval články odklánějící se od panslavismu a kritizující jej. Články psal v duchu nastupujícího austroslavismu, prezentovaného až Františkem Palackým ve frankfurtském psaní z roku 1848, což jsme zaznamenali na příklad v článku *Slovan a Čech. Národní noviny* reprezentují druhé období – zde Havlíčkovy politické články dýchaly liberalismem a austroslavismem, přičemž obě myšlenky úzce propojil. Jako posledního reprezentanta Havlíčkovy publicistiky jsme připomněli časopis *Slovan*, v němž byly jeho názory rovněž liberálně národní, ovšem s výjimkou, že aktivně zpracovával příspěvky proti centralistům a absolutistům a jeho publicistická tvorba směřovala ke vzdělání širšího okruhu lidí.

Brixenská konfinace utlumila Havlíčkovu publicistické a literární působení, neboť musel nuceně pobývat v Tyrolsku, daleko od své vlasti a zakázali mu vydělávat si skrze publikační činnost. Ačkoliv názorově zůstal ukotven v liberalismu a českém národním

cítění, sarkasticky reflektoval konfinaci skrze literární tvorbu, jež tíhla ke kritice soudobého režimu.

V rámci bakalářské práci jsme sledovali Havlíčkovo ztotožnění se s českým národním cítěním na základě Kollárova panslavismu, kterému se však negativními zkušenostmi z Polska a Ruska vzdálil. Skrze své sympatie k menším slovanským národům si pomalu utvářel austroslavistické názory, jež ve velké míře šířil během počátků redigování *Pražských novin*. Později názorově přijmul austroslavismus společně s liberalismem a těmto přesvědčením zůstal až do konce svého života věrný.

ANOTACE

Jméno: Věra Pospíšilová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra bohemistiky

Název bakalářské práce: Cesta k austroslavismu

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Počet znaků: 150 737

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 46

Klíčová slova: Karel Havlíček Borovský, austroslavismus, panslavismus, liberalismus, Slovanství, česká literatura, 19. století, publicistika

Anotace: Cílem této bakalářské práce je chronologická analýza Havlíčkových názorů a jejich přerodu z panslavismu na austroslavismus. Tato bakalářská práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje zmapování dobovým i posmrtným interpretacím Havlíčkovy osobnosti, a to prostřednictvím soudobé recepce, odborných statí, monografií a syntetických prací. V druhé kapitole se práce zaměřuje na definici národního obrození, přičemž byl Havlíček zařazen do jedné z etap. Třetí kapitola je určena Kollárovu panslavismu a zaznamenává vlivy na jeho utvoření. Ve čtvrté kapitole jsou analyzovány korespondence, publicistická a literární tvorba. Chronologicky charakterizuje, jakým směrem se vyvíjelo Havlíčkovy myšlení během let 1838–1855.

Keywords: Karel Havlíček Borovský, Austro-Slavism, Pan-Slavism, Liberalism, Slavism, Czech literature, 19th century, journalism

Annotation: The aim of this bachelor's thesis is a chronological analysis of Havlíček's viewpoints and their transformation from Pan-Slavism to Austro-Slavism. This bachelor's thesis is divided into four chapters. The first chapter maps contemporary and posthumous interpretations of Havlíček's portrayal through contemporary reception, academic papers, monographs, and synthetic papers. In the second chapter, the thesis focuses on defining the Czech National Revival, while Havlíček was situated in one of its stages. The third chapter discusses Kollár's Pan-Slavism and outlines influences on its formation. The fourth chapter analyses correspondence, journalistic, and literary works. It chronologically characterises the direction that Havlíček's opinions developed during 1838–1855.

RESUMÉ

This bachelor's thesis aims to provide a chronological overview of the intellectual development of Karel Havlíček Borovský (1821–1856), a prominent figure in the Czech National Revival known for his contributions as a publicist. While Havlíček began writing poetry during his gymnasium studies, he made his presence known by publishing *First Exam in Czechoslovak Language in Moscow* (1843). Throughout his lifetime, interpretations of Havlíček's persona varied significantly, with each secular stage accentuating individual literary works and ideological trajectories.

The thesis is structured into four chapters: The first chapter delves into Havlíček's portrayal through contemporary reception, monographs, and synthetic papers, clarifying the primary motivations of literary historians regarding Havlíček's body of work and life trajectory.

The subsequent chapter dissects the Czech National Revival and Havlíček's pivotal role. We've divided the Czech National Revival according to Novák's division, and then based on his relevancy and power situated him in one of the stages.

The third chapter outlines Kollár's concept of Pan-Slavism, emphasizing Kollár's main influence, without whom it wouldn't exist. Simultaneously, this chapter compares Pan-Slavism with Austro-Slavism, a political doctrine advocated by František Palacký, drawing on Havlíček's earlier ideological preferences.

The final chapter analyses Havlíček's beliefs from his formative years to the culmination of his confinement (1831–1855). This segment precisely scrutinises Havlíček's complex viewpoints as expressed in his correspondence, journalistic and literary work, climaxing in a complete understanding of Havlíček's conceptual opinions across different time epochs.

BIBLIOGRAFIE

Primární literatura:

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a prózy*. Nadační fond Česká knihnice: Ústav pro českou literaturu AV ČR; Host, 2018. ISBN 978-80-88183-14-3.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 1, Obrazy z Rus, epigramy a aforismy, satiry, kritiky a polemiky, politické písně, brixenské skladby, smíšené básně, korespondence*. Praha: Československý spisovatel, 1986.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Dílo. Sv. 2, Pražské noviny, Národní noviny, Slovan*. Praha: Československý spisovatel, 1986.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Duch Národních novin: spis, obsahující úvodní články z Národních novin roků 1848, 1849, 1850*. Praha: B. Kočí, 1906.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence. I, 1831–1842*. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-473-7.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence. II, 1843–1844*. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2018. ISBN 978-80-7422-473-7.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence. III, 1845–1847*. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-476-8.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korespondence. IV, 1848*. Dopisy, deníky, dokumenty. Praha: NLN, 2022. ISBN 978-80-7422-477-5.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Korrespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohnout, 1903.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Slovan: časopis věnovaný politickým a vůbec veřejným záležitostem slovanským, zvláště českým*. 1850. Kutná Hora: Karel Havlíček, 1850.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. Díl I, "Pražské noviny" (1846-1848)*. Praha: J. Laichter, 1900.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1902. sv. 3, část 1.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Zdeněk Václav TOBOLKA. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, Díl 3: Slovan 1850–1851. Epištoly kutnohorské 1851*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1903. sv. 3, část 2.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a QUIS, Ladislav, ed. *Kritiky: divadlo, literatura, Slováci, polemika, školství, různé*. V Praze: Jan Laichter, 1908. 4 sv. (284 s., obr. příl.). Čeští

spisovatelé XIX. století; seš. 187/188, 191/192, 199/200, 203/205. Spisy Karla Havlíčka; sv. 3.

Sekundární literatura:

BĚLIČ, Jaromír. *Havlíček a Slované: ideografická studie*. Praha: V. Petr, 1940.

Časopis českého museum. Praha: Knihkupectví J. G. Calve, 1852, **26**(3), s. 87. ISSN 0862-7282.

Časopis Musea království Českého. Praha: Matice česká, 1879, **53**(3). ISSN 1210-9746.

ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. ISBN 978-80-87490-01-3.

GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994. ISBN 80-85839-04-0.

HAJN, Antonín. *Národ o Havlíčkovi*. Praha: Havlíčkův fond Jednoty československých novinářů, 1936.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007. ISBN 978-80-86078-71-7.

HERDER, Johann Gottfried von, Jan PATOČKA a Albert PRAŽÁK. *Vývoj lidskosti*. V Praze: Jan Laichter, 1941.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Havlíčková osobnost, její ovzduší a kořeny*. Praha: Český čtenář, 1916.

JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1934. sv. 2.

Květy. 8. 7. 1845, **12**(42). ISSN n0217.

Květy. 7. 4. 1846, **13**(43). ISSN n0217.

Květy. 9. 4. 1846, **13**(42), s. 167. ISSN n0217.

Květy. 11. 4. 1846, **13**(43), s. 171. ISSN n0217.

Květy. 16. 4. 1846, **13**(45), s. 179. ISSN n0217.

Květy. 23. 4. 1846, **13**(48), s. 191. ISSN n0217.

LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-308-8

MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-74-1.

MACHALA, Lubomír; GALÍK, Josef; GILK, Erik; HORA, Petr; KOLÁŘOVÁ, Jana et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015. ISBN 978-80-242-4818-9.

- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Karel Havlíček: snahy a tužby politického probuzení*. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1896.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *O smyslu českých dějin*. Praha: Svoboda, 1952.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Dobří lidé. Výbor z díla*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951.
- NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4., přeprac. a rozš. vyd. V Olomouci: R. Promberger, 1936.
- OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1. ISBN 80-200-0468-8.
- PRAŽÁK, Richard. *Lajos Kossuth*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 8021009276.
- ŘEPKOVÁ, Marie. *Satira Karla Havlíčka*. Praha: Academia, 1971.
- ŘÍHA, Oldřich. *Karel Havlíček Borovský*. Brno: Rovnost, 1950.
- TŮMA, Karel. *Karel Havlíček Borovský: nejslavnější publicista českého národa*. 2., laciné vyd. V Hoře Kutné: Nákladem knihkupectví Karla Šolce, 1885.
- Věstník bibliografický: časopis pro literaturu, hudbu a umění*. Praha: Fr.A. Urbánek, 12. 09.1870, 2(8).
- ZBOROVSKÁ, Zina a JEDLIČKA, Jiří. *Karel Havlíček Borovský: (1821-1856)*. Havlíčkův Brod: Muzeum Vysočiny, 2008. ISBN 978-80-87302-00-2.
- ŽALUD, Augustin. *Karla Havlíčka život, působení a význam*. Praha: Studentský sborník strany neodvislé, 1896.
- ŽALUD, Augustin. *Karla Havlíčka život, působení a význam*. V Praze: E. Beaufort, 1906.